

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Güz/Autumn, 2023, 10 (2), 684-721

İSLAM HUKUKUNDA ZAMANA BAĞLANAN TALÂK (MUZÂF TALÂK)
Contingent Divorce (Mudâf Talâq) In Islamic Law

Selahattin YILMAZ

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, syilmaz_47@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4182-3241.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	03.08.2023
Kabul Tarihi / Accepted:	14.12.2023
Yayın Tarihi / Published:	31.12.2023
Cilt / Volume:	10
Sayı / Issue:	2
Sayfa/ Pages:	684-721

Atıf / Cite as: Yılmaz, Selahattin. "İslam Hukukunda Zamana Bağlanan Talâk" (Contingent Divorce (Mudâf Talâq) In Islamic Law). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 10/2 (2023), 684-721. Doi: 10.17859/pauifd.1336995.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, İthenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with İthenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 10 (2) 2023: 684-721

İSLAM HUKUKUNDA ZAMANA BAĞLANAN TALÂK (MUZÂF TALÂK)*

Selahattin YILMAZ**

Öz

Bu makalede talâkın zamana izâfesi diğer bir tabirle muzâf talâk konusu ele alınacaktır. Hem klasik fıkhındaki görüşler ve delilleri ele alınacak, hem de ahvâl-i şahsiyye kanunlarının meseleyi nasıl ele aldıkları ortaya konacaktır. Dört mezhep, İbâzîler ve Zeydîlere göre talâkın derhal olması şart olmayıp, gelecekteki bir zamana bağlanması geçerlidir. Zâhirîler ve Ca'ferîlere göre ise sadece münecciz şekilde olan talâk boşama için elverişli olup, ileriki bir zamana bağlanılan talâk geçerli değildir. Günümüzde de bazı İslâm hukukçuları ve birçok ahvâl-i şahsiyye kanunu cumhurun görüşünü terk ederek, muzâf talâkın gerçekleşmeyeceği görüşünü benimsemiştir. İleriki bir zamana bağlanarak yapılan boşama Hz. Peygamber'den (sav) sonra ortaya çıktığından ve sünnî boşama prosedürüne uymadığından bid'î talâk kapsamına girmektedir. Muvakkat nikahın farklı bir versiyonudur. Talâkın geçerli olacağı görüşü sünnî talâkın şartlarını yerine getirmeye elverişli olmadığı gibi, şeriatın evlilik ve boşanma ile ilgili maksatlarıyla da uyumlu değildir ve aileye zarar vermektedir. Boşamanın geçerli olmadığı görüşü, ailenin maslahatına olup, Kur'an ve Sünnetin prosedürünü yerine getirmeye imkân sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Talâk, Muzâf Talâk, Ahvâl-i Şahsiyye, Münecciz.

Contingent Divorce (Muḏâf Ṭalâq) In Islamic Law

Abstract

In this article, the subject of, "muḏâf ṭalâq" (contingent divorce), which is a divorce that takes place at a later decided date, will be discussed. Islamic jurists generally accept a divorce utterance that is tied to a future time in Islamic law, but Ṣahîris and Jâfarîs do not consider it valid. Today, some Islamic jurists and many al-Aḥwâl al-shakhsiyya laws in practice have abandoned the general view and adopted the view that muḏâf ṭalâq is not valid. Since the divorce decided for a future time came after the Prophet and does not comply with the Sunni divorce procedure, it falls within the scope of bid'i talaq. Muḏâf ṭalâq is a different version of the temporary marriage, it hurts the woman and harms the notion of marriage. The view that this divorce is not valid is for the benefit of the family and provides the opportunity to fulfill the requirements of the Qur'an and Sunnah.

Keywords: Fiqh, Ṭalâq, Muḏâf Talâq, al-Aḥwâl al-shakhsiyya, Munajjaz.

* Yazar makalede *Etik Kurul İzni* gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.

** Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı, syilmaz_47@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4182-3241.

Structured Abstract

In this article, the subject of, "muḍâf ṭalâq" (contingent divorce), which is a divorce that took place at a later decided date, will be discussed. In Islamic law, it has been accepted by the majority of jurists that divorce can take place in the future as days, months and years. Today, due to the fact that divorces are decided by the courts, there is a need to examine whether this type of divorce is compatible with the legitimate form of divorce, whether the condition of being "munjaz" can be imposed for divorce, and the subject in terms of the evidence of Islamic Law.

In the article, both the views and arguments in classical fiqh will be discussed, as well as how the laws of personal life deal with the issue will be evaluated. According to the four madhhabs, Ibazis and Zaydis, talaq does not have to be immediate, it can be tied to a future time, and this divorce is valid. According to the Zahiris and Ja'faris, only the talaq in the form of a munajaz one is valid, and the talaq attributed to a future time is invalid. In addition to the condition that the divorce be munajaz, two just persons must also witness the divorce.

The general view argues that, based on some general premises and that divorce is under the authority of men, the husband can carry out the divorce as he wishes and put it at a later time.

Today, some Islamic jurists and many al-aḥwâl al-shakhsiyya laws in practice have abandoned the general view and adopted the view that muḍâf ṭalâq is not valid. al-Aḥwâl al-shakhsiyya laws state that divorce cannot be time-bound or invalidate the muḍâf ṭalâq by bringing the condition of being before the court. There is a change in the judgment of this issue compared to the general opinion. Shiite al-aḥwâl al-shakhsiyya laws also do not consider muḍâf ṭalâq valid in accordance with the Jâfarî sect. It is seen that Shiite and some Sunni laws of al-aḥwâl al-shakhsiyya have come to a common point in this regard.

Divorce and marriage should be evaluated in relation to each other; just as marriage cannot be tied to a future time, divorce also should not be tied to a future time. With muḍâf ṭalâq, the marriage is tied to a temporary period, which is another version of the temporary marriage. While divorce is a process that can be applied when there is a need for separation, connecting to the future time shows that you do not need divorce at that moment. While the woman is waiting for the divorce day by day on the one hand, on the other hand, the duty of husband and wife is expected from her, which is a torture for the woman. This type of divorce undermines the importance of marriage.

There is no evidence in the Qur'an and Sunnah that muḍâf ṭalâq is valid. Since it emerged after the Prophet and does not comply with the Sunni divorce procedure, a divorce made at a later time falls within the scope of bid'î ṭalâq.

The view that muḍâf ṭalâq is valid is not suitable for fulfilling the Sunni divorce requirements, and it is not compatible with the purposes of the Shari'ah regarding marriage and divorce, and it harms the institution of the family. For this reason, it is necessary to protect the family from methods of divorce such as muḍâf ṭalâq'. The view that this divorce is not valid is for the benefit of the family and provides the opportunity to fulfill the requirements of the Qur'an and Sunnah.

GİRİŞ

Talâk, sözlükte “serbest bırakmak, bağıni çözmek” gibi anlamlara gelmekte, terim olarak da, nikâh akdinin çözümlenmesini ifade etmektedir.¹

Talâk, derhal ayrılığı gerçekleştirmek için kullanıldığı gibi, bazen ilerideki bir zamana veya şarta bağlanabilmektedir. Derhal hüküm ifade edip etmemesi yönünden talâk üç kısma ayrılır.

a. Müneccez (Derhal Hüküm İfade Eden) Talâk: Kocanın boşamayı ileriki bir zamana veya bir şarta bağlamaksızın eşine “Sen boşsun.”, “Seni boşadım.” demek suretiyle o an/derhal boşamayı gerçekleştirmesidir. Boşamada asıl olan şekil budur.²

b. Muallak (Şarta Bağlanan) Talâk: Kocanın boşamayı gelecekteki bir işin olmasına veya olmamasına bağlamasıdır. Kocanın hanımına “Şunu yaparsan/yapmazsan boşsun.” veya “Şuraya gidersen boşsun.” tarzında boşamayı bir şeye bağlamasıdır.³

c. Muzâf (Zamana Bağlanan) Talâk: Kocanın boşamayı geçmişteki veya gelecekteki bir zamana bağlayarak yaptığı boşamadır. Koca hanımına “Gelecek ayın/yılın başında benden boşsun.”, “Önümüzdeki Ramazan ayında benden boşsun.”, “Yarın benden boşsun.” diyerek boşamayı ileriki bir tarihe bağlayabildiği gibi “Dünden/geçen aydan/yıldan boşsun.” şeklinde boşamayı geçmiş zamana da bağlayabilmektedir.⁴

¹ Alî b. Muhammed b. Alî eş-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât* (Lübân: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1983), 141; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 434; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 2001), 342; H. İbrahim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/496.

² Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk* (Mekke: Mektebu'l-Menâre, 1988), 59; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 2/232; Abdülkerîm Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmî'l-mer'e ve'l-beyti'l-muslim fi's-Şerîati'l-İslâmiyye* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 7/462; Muhammed Mustafa Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm* (Beyrût: ed-Dâru'l-Câmiyye, 1983), 514; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1997), 9/6966; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 388.

³ Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye* (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957), 297; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye*, 2/232; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6968; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 389-391.

⁴ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 297; Ali Ahmed Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre fi's-Şerîati'l-İslâmiyye* (San'a: Mektebetü Cîli'l-Cedîd, 1993), 2/55; Abdurrahman el-Cezîrî, *el-Fikhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa* (Kâhire: Dâru'l-Fecr li't-Turâs, 2004), 4/320; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı*

Bu çalışmada zamana bağlanan/muzâf talâk incelenecektir. Fakihler bu tür talâkın hükmünde ihtilaf etmiş ve iki görüş ortaya çıkmıştır.

a. Başta dört mezhep olmak üzere Cumhura göre boşamanın zamana bağlanması geçerlidir. Talâk ya derhal ya da söz konusu zaman geldiğinde gerçekleşmektedir. Bu çeşit talâkın üç talâk ile yapılması da mümkündür.

b. Zâhirîler ve Ca'ferîlere göre ise zamana bağlanan talâk geçerli değildir. Talâk için belli şartlar vardır. Bu şartlara uyulmadan yapılan boşamalar ile talâk meydana gelmemektedir.

20. yüzyılda İslam ülkelerinde birçok alanda kanunlaştırma hareketine gidilmiş ve aile hukuku alanında da ahvâl-i şahsiyye kanunları ortaya çıkmıştır. Ahvâl-i şahsiyye kanunlarında "zamana bağlanan talâk"ın hükmü ile ilgili olarak, bazı ülkeler cumhurun görüşü çerçevesinde boşamanın meydana geleceği hükmünü verirken, diğer bazı ülkeler ise dört mezhebin dışındaki görüşle yani talâkın gerçekleşmeyeceğine hüküm vermişlerdir. Talâkın gerçekleşmeyeceği hükmünü veren ülkeler ya talâkın müneccez olması gerektiğini yani zamana bağlanamayacağını ya da talâk için bir prosedür şartı getirerek, mahkeme gözetiminde boşamanın yapılması gerektiğini ifade etmektedirler.

Bu kapsamda Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Mısır, Ürdün, Suriye, Irak, Libya, Fas, Cezayir, Tunus, Sudan, Yemen, Moritanya, Kuveyt Sünnî, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Körfez Ülkeleri ve Umman ahvâl-i şahsiyye kanunları incelenmiştir. Şîa uygulamaları için de İran Medeni Kanunu, Afganistan Şîî Kanunu ve Kuveyt Ca'ferî Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu incelenmiştir. Bu kanunlar, daha çok o ülkelerin adalet bakanlığına ait internet sayfalarından alınmış ve yürürlükteki kanun maddeleri esas alınmıştır.

Afganistan ve Kuveyt'te ahvâl-i şahsiyye kanunları Sünnîler için ayrı Şîîler için ayrı olarak kanunlaştırılmıştır.

Günümüzde bazı fakihler de boşamanın zamana bağlanılmayacağı, boşamanın bir prosedürü olduğu, buna uyulmadan boşamanın meydana

Fıkhiyye, 2/254-257; Abdulvahhâb Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâl-i şahsiyye fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye* (Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1990), 137; Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*, 514; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6966; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 389; Ebû Mâlik Kemal b. es-Seyyid Sâlim, *Sahîhu fıkhi's-sünne ve edilletuhû ve tadvîhu mezâhibi'l-eimme* (Kâhire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, 2003), 3/301; Kuveyt Evkaf Bakanlığı, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1404-1427), 29/36.

gelmeyeceği görüşünü savunmaktadırlar. Bu konuda cumhurun görüşüne nazaran bir değişim söz konusudur.

Boşanma sayılarının arttığı, evliliklerin azaldığı ve boşanmanın mahkemeye bağlandığı günümüzde muzâf talâkın hükmünün İslam hukuku açısından incelenmesine, konunun delillerinin ortaya konmasına, hükmün sabit olup olmadığını araştırmaya ve bu konudaki değişimi ve farklı görüşleri bilmeye ihtiyaç vardır.

Bu konuda ülkemizde akademik olarak müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu araştırmada konu başta dört mezhep olmak üzere Caferî, Zeydî, İbâzî ve Zâhirî mezheplerinin görüşleri ve delilleri açısından ele alınacaktır. Ardından modern dönem ahvâl-i şahsiyye kanunlarının konuyu nasıl ele aldıkları incelenecek ve tarafların delilleri değerlendirilecektir.

Bu konunun hükmü ile ilgili iki görüş vardır.

1. Zamana Bağlanan Talâkı Geçerli Sayanlar

Dört mezhep,⁵ Zeydîler⁶ ve İbâzîlere⁷ göre talâkın, ay, gün ve yıl gibi gelecekteki bir zamana bağlanması geçerlidir. İbn Teymiyye de bu görüştedir.⁸ Bu görüşü benimseyenler boşamanın derhal mi yoksa izâfe edilen vakitte mi gerçekleşeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

a- Cumhura (Hanefîler, Şâfiîler, Hanbelîler, Zeydîler ve İbâzîlere) göre boşama izâfe edildiği vakitte gerçekleşir.⁹ İbrahim en-Nehâî (öl.

⁵ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Beyrût: Dâru'l-Marife, 2000), 3/120; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fikhiyye*, 2/254-257; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/55, 56; Kuveyt Evkaf Bakanlığı, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 29/36.

⁶ Hâdî İlelhak Yahya b. Hüseyin, *Kitâbu'l-Ahkâm fi'l-halâl ve'l-harâm* (Yemen: Mektebetü Bedr li't-Tibâeti ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 2013), 1/415; Müeyyed Billâh Ahmed b. Huseyn el-Hasenî, *Şerhu't-Tecrid fi fikhi'z-Zeydiyye* (San'a: Merkezü't-Turâs ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, 2006), 3/286; Ebu'l-Hasan Abdullah b. Ebi'l-Kâsım b. Miftâh, *Şerhu'l-Ezhâr* (Yemen: Mektebetu Ehli'l-Beyt, 2018), 4/482; Ahmed b. Kasım el-Ansî, *et-Tâcü'l-müzehheb li ahkâmi'l-mezhep* (b.y.: Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1993), 2/143.

⁷ Diyâuddîn Abdulazîz es-Semîni, *Kitâbu'n-Nîl ve şifâu'l-alîl* (b.y.: y.y., 2002), 2/443; İbrahim İbn Ali, *Mevsûatü âsâri'l-İmâm Câbir b. Zeyd el-fikhiyye* (Umman: Mektebetü Muskit, 2006), 2/855.

⁸ İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ'*, 69; a.mlf., *Mecmûu fetâvâ* (Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-Tibâeti'l-Mushafi's-Şerîf, 1995), 33/46; Ebu'l-Hasen Takiyyuddîn Alî b. Abdülkâfi es-Sübkî, *ed-Durretü'l-mudiyye fi'r-reddi alâ İbn Teymiyye* (Şam: Matbaatü't-Terakkî, 1347), 12.

⁹ Ebu Bekir Ahmed el-Cessâs, *Muhtasarü İhtilâfi'l-Ulemâ'* (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1996), 2/438; Ebû İshâk İbrahim b. Ali eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fi fikhi'l-İmâmi's-Şâfiî* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 3/31-33; Ebu'l-Hasan Burhânuddîn Ali b. Ebû Bekr el-Fergânî el-Mergînânî, *el-*

96/714), Mekhûl (öl. 112/730), Atâ (öl. 126/744), Câbir b. Zeyd (öl. 93/711-712), Süfyân es-Sevrî (öl. 161/778) ve Şa'bî (öl. 104/722) bu görüştedir.¹⁰ Bu görüşe göre koca, eşine “Filan ayın başında boş ol.”, “Yarın benden boş ol.” veya “Kurban bayramında boş ol.” dediğinde talâk hemen gerçekleşmez, denilen vaktin ilk diliminin girmesiyle boşama meydana gelir. Koca boşamayı derhal değil bir müddet sonra yapmak istemiştir. Bu görüşe göre boşamanın gerçekleşmesi için boşama esnasında kocanın eşini boşamaya ehil, kadının da boşanma esnasında ve boşamanın izâfe edildiği zamanda boşanmaya mahal olması gerekmektedir.¹¹ Koca eşine “Bir ay sonra boşsun.” deyip, on gün sonra eşini boşamış olsa, zifaf gerçekleşen kadın için her iki boşama da gerçekleşir. Çünkü boşamadan sonra kadın iddet içinde talâka mahal olduğundan muzâf talâk vaki olacaktır. Ancak zifaf gerçekleşmemiş kadın

Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî (Beyrût: Dâru-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 1/228; Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî, *el-Mugnî* (b.y.: Mektebetu'l-Kahire, 1968), 7/422, 423; a.mlf., *el-Kâfi fî fikhî'l-İmâm Ahmed* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 3/138, 139; Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991), 8/116; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân min mesâyidi's-şeytân* (Kâhire: Dârü't-Takvâ li't-Turâs, 1999), 171; İbn Âbidîn Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992), 3/264; Cezîrî, *el-Fikhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, 4/320-327; Ebû Mâlik, *Sahîhu Fikhî's-Sünne*, 3/301; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-mer'e*, 7/467-469.

¹⁰ Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *Musannefu Abdürrezzâk* (Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403), 6/386, 387; Ebû Bekr Abdullah Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ahâdis ve'l-Âsâr* (Beyrût: Dâru't-Tâc, 1989), 4/70; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebîr* (el-Kâhire: Merkezu Hicr li'l-Buhûs, 2011), 15/312; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/479, 480; Ahmed Gandûr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fî teşrî'i'l-İslâmî mea beyâni kanûni'l-ahvâli's-şahsiyye li'l-kadâi fî mehâkimi'l-Kuveyt* (Kuveyt: Mektebetu'l-Felâh, 2006), 415.

¹¹ Hanefî ve Mâlikîler'e göre istisnai olarak koca yabancı bir kadına “Seninle evlendiğim gün boşsun.” şeklinde talâkı evlenmeye izâfe ettiği takdirde evlenme gerçekleştiği gün boşama meydana gelir. Bu mezhepler söz konusu cümleyi nezir ve yemin gibi değerlendirmişlerdir. Şart gerçekleştiğinde talâk da gerçekleşmiş olur. Şâfiî, Hanbelî ve İbâzîler'e göre bu durumda talâk meydana gelmez. Zira kişi boşamayı telaffuz ettiği anda evli olmadığı bir kadını boşayamaz. (Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 6/151; Nureddin es-Sâlimî, *Şerhu'l-Câmi's-sahîh* (b.y.; y.y., 1993), 3/70; Gandûr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 399, 415, 418-420). Çünkü Hz. Peygamber (sav) “Nikâhtan önce boşama yoktur.” demiştir. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrût: Dâru'r-Risâletü'l-Âlemiyye, 2009), “Talâk”, 17 (No: 2048, 2049).

bain boşama ile ayrılmış olacağından bir ay sonraki talâk meydana gelmeyecektir.¹²

b- Malikîler, Leys (öl. 175), Saîd b. Müseyyeb (öl. 94/713), Zührî (öl. 124/742), Hasan-ı Basrî (öl. 110/728) ve Katâde'ye (öl. 117/735) göre ise talâk gelecekteki bir zamana bağlandığında derhal talâk vaki olmaktadır.¹³ Bir kimse eşine “Bir sene sonra boş ol.”, “Güneş doğduğunda boş ol.” dese derhal talâk meydana gelir. Çünkü koca gerçekleşmesi kesin olan bir zamana talâkı bağlamıştır. Bu durumda nikah geçici bir hale gelmiş olur ki müt'a¹⁴ nikahına benzemiş olur. Belli bir zamana kadar olan geçici nikah veya müt'a nikahı ise batıldır, geçerli değildir. Talâkın zamana bağlanması ile zevciyyet/nikah bağı belli bir zamana kadar devamı kabul edilmiş olduğundan ve bu durum nikaha ters düştüğünden talâk derhal gerçekleşir.¹⁵

Talâkın gelecek zamana izâfesini geçerli sayanlar, geçmiş zamana izâfe edilip edilmeyeceğinde de ihtilaf etmişlerdir. Dört mezhebe göre koca eşine “Sen dün/geçen ay veya geçen sene boşsun.” derse derhal talâk

-
- ¹² Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrût Dâru'l-Marife), 1990), 5/197; Cessâs, *Muhtasarı İhtilâfi'l-Ulemâ'*, 2/438; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/177; Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye 1986), 3/133; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 7/422-426; Seyyid Sâbık, *Fikhu's-Sünne* (Kâhîre: Dâru'l-Feth, 1999), 3/24; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fikhiyye*, 2/254-257; Cezîrî, *el-Fikhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, 4/320, 325, 326; Kuveyt Evkaf Bakanlığı, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 29/36; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 389; Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*, 514; Ebû Zehrâ, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 297; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6966, 6967;
- ¹³ Abdürrezzâk, *Musannefu Abdürrezzâk*, 6/387; İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef*, 4/70; Cessâs, *Muhtasarı İhtilâfi'l-Ulemâ'*, 2/438; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/480, 481; Muhammed b. Abdillâh b. Ali el-Haraşî, *Şerhu Muhtasari Halîl* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1317), 4/ 55; Muhammed b. Ahmed b. Arafed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr* (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/390; Kuveyt Evkaf Bakanlığı, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 29/37; Zeydân, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, 7/469.
- ¹⁴ Mut'a Nikâhı: Şiâ'nın caiz gördüğü bir evlilik türü olup, bir kadınla belli bir mehir karşılığında geçici bir süre için yapılan evliliiktir. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 349.
- ¹⁵ Cessâs, *Muhtasarı İhtilâfi'l-Ulemâ'*, 2/438, 439; İbn Kayyim, *İgâsetü'l-lehfân*, 170; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/120; Haraşî, *Şerhu Muhtasari Halîl*, 4/55; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 2/390; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fikhiyye*, 2/255; Cezîrî, *el-Fikhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, 4/324; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/56; Kuveyt Evkaf Bakanlığı, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 29/37; Muhammed Dusûkî, *Fikhu't-talâk beyne't-taklîd ve't-tecdîd* (Kahire: Cumhuriyetu Mısır el-Arabiyye Vizâretü'l-Evkâf, 2005), 77; Zeydân, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, 7/469; Abdurrahmân Sâbûnî, *Medâ hürriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk fi's-şerâti'l-İslâmiyye* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1968), 298; Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma* (Ankara: Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976), 59; Ebû Mâlik, *Sahîhu Fikhi's-Sünne*, 3/301.

meydana gelir. Geçmiş zamana izâfe edilerek yapılan talâk müneccez kabul edilmektedir.¹⁶ Evlilik bağının olmadığı bir zamana boşamanın bağlanması örneğin “Seninle evlenmeden önce boşsun”, “Ben yaratılmadan boşsun.” “Çocuk iken sen boşsun.” şeklindeki sözler ise boş bir söz olup, boşamayı inkar etmektir. Zira o dönemde karı koca arasında bir evlilik bağı olmadığından boşamak mümkün değildir.¹⁷ Ancak Hanbelilerde¹⁸ bir başka görüş, Şâfiîlerde¹⁹ zayıf bir görüş ve Zeydîlere²⁰ göre ise talâki geçmişe izâfe etmekle talâk vaki olmaz. Çünkü talâk karı kocanın birbirine helal olmasını bitiren bir durumdur. Geçmişe yönelik karı kocanın birbirine helal olmalarını bitirmek mümkün değildir. Talâk gerçekleşmesi mümkün olmayacak bir şeye bağlanıldığında geçersiz olduğu gibi geçmişe bağlanılan talâk da imkansız ifade ettiğinden geçersiz ve boş bir söz hükmündedir.

Dört mezhebin zamana bağlı boşamayı geçerli sayması neticesinde, her mezhebin furû literatüründe konu ile ilgili farklı, garip sayılabilecek birçok tikel mesele de ele alınmıştır. Örneğin: Koca “Sen bugün yarın boşsun.” derse bir talâk, “Yarın ve bugün boşsun.” şeklinde atıf edati ile söylerse iki talâk olur. Çünkü atıf mugayereti ister. Koca hanımına “Zeyd’in gelmesinden bir ay önce boşsun.” derse, Zeyd geldiğinde bu ifade üzerinden bir ay geçmiş ise talâk bir ay öncesinden vuku bulmuş olur. “Vefatımdan iki ay önce boş ol.” derse, iki ay geçmesinden sonra koca vefat ederse, talâk vaki olmuş olur. Malikîlere göre ise derhal talâk vaki olur. Çünkü bu geçici bir nikah olmuş olur. Koca “Eşim hayatta olduğu müddetçe veya filan zamana kadar evleneceğim her kadın boştur.” derse, dediği gibi evlenir evlenmez boş olur. “Bugün, yarın ve yarından sonraki gün boşsun.” derse, kadın kendisi ile zifaf olmuşsa her gün bir talâk olmak üzere, üç günde üç talâk olur. Çünkü cumhura göre iddet içinde kadın

¹⁶ Bk. Şâfiî, *el-Ümm*, 5/197; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/33, 34; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/117; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 10/198; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/132; Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/228; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 8/120; Haraşî, *Şerhu Muhtasari Halîl*, 4/55, 56; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 2/390; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye*, 2/255, 256; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/56; Cezîrî, *el-Fıkhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, 4/321, 324, 326; Dusûkî, *Fıkhu't-talâk*, 77; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-mer'e*, 7/463-467; Kuveyt Evkaf Bakanlığı, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 29/37.

¹⁷ Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/228, 229; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/266; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-mer'e*, 7/464, 465.

¹⁸ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 7/428, 429; a.mlf, *el-Kâfi fî fikhî'l-İmâm Ahmed*, 3/141; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-mer'e*, 7/465.

¹⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/33; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 8/120; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye*, 2/256.

²⁰ Ansî, *et-Tâcü'l-müzehheb*, 2/145; İbn Miftah, *Şerhu'l-Ezhâr*, 4/486; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/57.

talâka mahaldir. Ancak “Ölümümle beraber boşsun.” veya “Öldükten sonra boşsun.” derse talâk vaki olmaz. Çünkü öldükten sonra talâk meydana gelmez.²¹

Talâkın gerçekleşmesi zamana bağlandığı gibi bir mekâna da bağlanabilmektedir. Kocanın karısına “Filanın evinde/filan ülkede/filan şehirde boş ol.” gibi sözler söylenmesi durumunda Şafîî,²² Hanbelî,²³ Hanefî²⁴ ve Zeydî²⁵ mezhebine göre talâk hemen meydana gelir. Çünkü bu mekanlar mevcut olup, talâk belli bir mekana tahsis edilememektedir. Ancak koca “İstanbul’da boş ol” sözünden “İstanbul’a gittiğin zaman boş ol.” manasını kast ettiğini söylerse bu iddiası diyaneten kabul edilir, kazaen kabul edilmez.²⁶

Zamana izâfe edilen talâktan rücû edilememektedir. Talâkın ta’liki yemin gibi değerlendirildiğinden, yeminden rücû edilemediği gibi talâkla yapılan ta’likden de rücû edilememektedir. Dolayısıyla koca pişman olup yaptığı boşamadan vazgeçemez.²⁷ Ta’likten rücû edilebileceği görüşü ise İbn Teymiyye’ye nisbet edilmektedir ki böylece boşamanın iptal edilebilmesi mümkün hale gelmektedir.²⁸

1.1. Geçerli Sayanların Delilleri

Boşamanın zamana bağlanmasını geçerli sayanlar çeşitli deliller getirmişlerdir.

²¹ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 8/121-127; Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Delilleri ile Büyük Şafîî Fıkhı Muğni'l-Muhtâc*, çev. Soner Duman (İstanbul: Mirac Yayınları, 2015), 13/422-433; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* 3/364-268; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhıyye*, 2/254-257; Cezîrî, *el-Fıkhü ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, 4/320-327; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6967; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/57.

²² Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 8/211.

²³ Mansûr b. Yunus el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'* (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1402), 5/262.

²⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/261, 262.

²⁵ Ansî, *et-Tâcü'l-müzehheb*, 2/143.

²⁶ Serahsî, *Mebûsât*, 6/116, 117; İbnü'l-Hümâm Kemâlüddîn Muhammed b. Abdolvâhid es-Sivâsî, *Fethu'l-kadîr*, (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, ts.), 4/24; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhıyye*, 2/255; Cezîrî, *el-Fıkhü ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, 4/323; Sayel İmara, “et-Talâk geyru'l-münecciz beynê's-şerîati ve kavânîni'l-ahvâli's-şahsiyye fî Filistîn ve ba'du'l-bilâdi'l-Arabiye”, *Mecelletu Câmiatu'n-Nacâh li'l-Ebhâs* 27/2, (2013), 357, 358.

²⁷ Bk. Gandûr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 419; Ebû Zehra, *el-Ahvâli's-şahsiyye*, 301; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-mer'e*, 7/476.

²⁸ Hüsâmeddîn b. Mûsa Affâne, “et-Talâku'l-Muallak”, *İslamonline.net* (Erişim, 14 Eylül 2022); İmara, “et-Talâk geyru'l-münecciz”, 379; Muhammed b. Salih el-Useymîn, *eş-Şerhu'l-Mumti' alâ Zâdi'l-müstakni'* (Riyâd: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1428), 13/127.

a. Allah Teâlâ “Ey iman edenler! Akitlerin (gereğini) yerine getirin.”²⁹ demektedir. Hz. Peygamber de (s.a.v.) “Müslümanlar şartlarına bağlıdır.”³⁰ buyurmaktadır. Buna göre muzâf talakta, söz konusu zaman geldiğinde talâkın gerçekleşmesi gerekmektedir.³¹

b. İbn Abbas: “Kim eşine ‘Önümüzdeki senenin başında boşsun.’ derse, senenin başına kadar eşi ile karı kocalığı devam eder.”³² diyerek zamana bağlanan talâkı geçerli saymıştır.

c. Tabiînin büyük imamları talâkın zamana bağlanması durumunda kimi derhal talâkın vaki olacağını kimi ise belirtilen zamanda talâkın vaki olacağı görüşündedirler. Saîd b. Müseyyeb, Zührî, Hasan-ı Basrî, Katâde’ye göre bir kimse eşine “Bir seneye kadar boşsun.” derse, dediği anda derhal boş olur. Onlara göre talâk zamana bağlandığında, talâk hemen gerçekleşir.³³ İbrahim en-Nehâî, Mekhûl, Atâ, Câbir b. Zeyd, Süfyân es-Sevrî ve Şa’bî’ye göre ise verilen mühletin sonunda boş olur.³⁴ Tabiînin büyük imamları zamana bağlanan talâkın vaki olacağını söylemektedirler.

d. Muzâf talâkın geçerli olduğuna dair icmâ ümmet vardır.³⁵ İcmâ muhalefet eden görüşe itibar edilmez. Bu konuda Zâhirî ve bazı Râfizîler hariç hilaf yoktur. Zâhirî Mezhebi daha oluşmadan bu konuda icmâ meydana gelmiştir.³⁶

e. Boşamaya cevaz veren ayetler mutlak olup, bu ayetlerde müneccez ve muzâf boşamanın geçerliliği açısından bir ayırım yapılmamaktadır. Bu sebeple müneccez talâk gibi muzâf talâkın geçerli olması gerekmektedir.³⁷

²⁹ el-Mâide 5/1.

³⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1993), “İcâre”, 14; Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Mısır: Şeriketü Mektebe ve Matbea Mustafâ el-Bâbî, 1975), “Ahkâm”, 18; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Beyrût: Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Akdiye”, 12.

³¹ Sâbûnî, *Medâ hürriyyeti'z-zevceyn*, 297; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/57.

³² İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef*, 4/70; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebîr*, 15/312. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479.

³³ Abdürrezzâk, *Musannefu Abdürrezzâk*, 6/387; İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef*, 4/70; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/480.

³⁴ Abdürrezzâk, *Musannefu Abdürrezzâk*, 6/386, 387; İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef*, 4/70; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebîr*, 15/312, 313; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479, 480.

³⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/482; İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/46; a.mlf., *Risâletü'l-ictimâ'*, 69.

³⁶ Sübkî, *ed-Durretü'l-mudiyye*, 11.

³⁷ Ebu'l-Hasen Takiyyuddîn Alî b. Abdülkâfi es-Sübkî, *en-Nezerü'l-muhakkik fi'l-hilfi bi't-talâki'l-muallak* (Şam: Matbaatü't-Terakkî, 1347), 57; Mahmûd Şeltût - Muhammed Ali Sâyis, *Mukârenetü'l-mezâhib fi'l-fikh* (by.; Dâru'l-Maârif, 1986), 108; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6972; Zekiyyüddîn Şa'bân, *ez-Zevâc ve't-talâk fi'l-İslâm* (Kahire: ed-Dâru'l-

f. Koca mutlak olarak boşamaya yetkilidir. Münecciz olarak boşayabileceği gibi muzâf ve muallak olarak, bir veya üç talâkla, kadının temizlik veya hayız döneminde fark etmeksizin boşayabilir.³⁸

g. Talâk; borçtan ibrâ,³⁹ köle azadı ve vakıf gibi hakkı düşüren/ıskat edilebilen tasarruflardandır. İskat tasarrufları ileriye ta'lik edilebilen tasarruflardır. Örneğin “Bu yıl ramazan ayı girdiğinde bana olan borcundan seni ibrâ ettim.” denildiğinde, söz konusu zaman geldiğinde borç düşer. Bu nevi tasarrufların gelecek zamana izâfesi mümkün olduğu gibi talâkın da zamana izâfesi mümkündür.⁴⁰

h. Zamana izâfe edilerek yapılan boşama, sarih boşama lafızlarıdır. Sarih boşama lafızlarında niyete bakılmaz. Sadece boşama tehir edilmiş olur.⁴¹

1.2. Geçerli Sayan Ahvâl-i Şahsiyye Kanunları

Ahvâl-i şahsiyye kanunlarında “zamana bağlanan talâk” konusunda kimi İslam ülkeleri dört mezhebin görüşü doğrultusunda boşamayı geçerli sayarak kanuni düzenlemeler yaparken kimi ise bu boşamanın geçerli olmayacağı görüşünü alarak kanuni düzenlemeler yapmıştır. Talâkı geçerli sayan ülkeler şunlardır.

Kavmiyye li't-Tıbbâa ve'n-Neşr, 1964), 109; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 389; Müsâid Abdullah İbn Hamdu'l-Hekîl, “İn'ikâdu'l-yemîn bi-sîgati't-talâk”, *Mecelletü'l-cemiiyyeti'l-fıkhiyyeti's-Suûdiyye* 42 (2019), 560, 561.

³⁸ Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân* (Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire 1964), 3/130; İbrahim Paçacı, “Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 87; Selahaddin Eroğlu, “Talâk Hakkında Kur'ânı Kerimin Genel Tutumu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (1986), 163; Nihat Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi* (İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001), 40; Ekrem Doğanay, *İslam'da Talağın Hükümü ve Hikmetleri* (İstanbul: Gonca yayınları, ts.), 36, 37; Halid Alî Süleyman Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm ez-Zâhirî li'l-eimmeti'l-erbaa fi fikhî'l-ahvâli's-şahsiyye ve'l-muâmelât* (Amman: Dâru'l-Hamid, 2006), 188; Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 58.

³⁹ İbrâ: Bir kimsenin diğer bir kimsede olan alacak hakkından feragat etmesi anlamında fıkıh terimi. Yunus Apaydın, “İbrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/263.

⁴⁰ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye*, 2/254; Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye*, 137; Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 183, 184, 188; Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 73; Komisyon, *Meşrû' Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye el-Muvahhad li-İklîmeyni'l-Mısr ve's-Sûrî* (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1996), 136; Gandûr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 413; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 388, 389.

⁴¹ Komisyon, *Meşrû' Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 136; Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 187.

a. Osmanlı Hukuku Aile Kararnamesinde⁴² ve Filistin Gazze⁴³ kısmında yürürlükte olan ahvâl-i şahsiyye kanununda “Talâkın zaman-ı müstakbele izâfesi sahihtir.” denmektedir.

Din işleri Yüksek Kurulunun fetvalarının yayınladığı kitap ve internet sitesinde konu ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır. E-mail yolu ile Diyanet İşleri Başkanlığı'na muzâf talâkla ilgili sorduğumuz soruya gelen cevapta, Din İşleri Yüksek Kurulunun konuyla ilgili herhangi bir fetvası bulunmadığı İslam fihhına göre söz konusu vakit gelince boşamanın gerçekleşeceği ifade edilmiştir.⁴⁴

b. Aşağıdaki ülkelerde muzâf talâkın geçerli olduğuna dair müstakil bir kanun olmamakla beraber kanun maddelerinden muzâf talâka izin verildiği anlaşılmaktadır.

Mısır, 1929 yılı 25 nolu kanunun 2. Maddesinde: “Sadece bir şeyi yapmaya veya terk etmeye yönelik müneccez olmayan boşamalar geçersizdir.” denmektedir. Bu madde sadece muallak talâkı mı kapsadığı yoksa muzâf talâkı da kapsayıp kapsamadığı konusunda kanunu şerh edenler ihtilaf etmişlerdir. Kimi, kanunda müneccez olmayan tabiri kullanılması sebebi ile muzâf talâkın da bu kapsamda olduğunu, yani boşama niyeti olmayan muzâf talâkın bu madde kapsamında geçerli olmayacağını; kimi de bu maddenin sadece muallak talâk ve talâka yemin ile ilgili olduğunu, muzâf talâkı kapsamadığını, dolayısı ile muzâf talâkın vaki olacağını ifade etmektedir.⁴⁵

Bu kanunun müzekkire-i izahiyesine baktığımızda, talâka yeminin ve yemin manasında olan şartlı talâkın geçersiz sayıldığı, bunun dışındaki yemin manasında olmayan muallak talâkın ve muzâf talâkın ise geçerli olduğu ifade edilmektedir.⁴⁶ Kanunun maksadı İbn Teymiyye'nin görüşü çerçevesinde yemin maksatlı olan ve olmayan muallak talâkı birbirinden ayırmaktır. Bu ayırım muallak talâk ile ilgilidir. Muzâf talâk ile ilgili böyle bir ayırım olmadığından muzâf talâkın geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Umman Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu “Bir işi yapmaya teşvik veya terk için kullanılan muallak talâklar geçerlidir.”⁴⁷ diyerek, talâkın gelecek zamana ta'likini/izâfesini mümkün kılmaktadır. Umman'da İbâzî

⁴² 107. Madde. *Osmanlı Hukuk-ı Aile kararnamesi*, nşr. Orhan Çeker (Konya: Mehir Vakfı, 2. Basım, 2012), 49.

⁴³ İmara, “et-Talâk geyru'l-müneccez”, 359.

⁴⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı” (Erişim 12.02.2023).

⁴⁵ Sâbûnî, *Medâ Hürriyyeti'z-Zevceyn*, 303.

⁴⁶ Kanun metni ve müzekkiresi için bk. Menşûrât Kânûniyye, “Kanûnu'l-Ahvâlî'ş-Şahsiyye (Erişim 16 Şubat 2020).

⁴⁷ 85. Madde. Omanportal, “Kanûnu'l-Ahvâlî'ş-Şahsiyye fi Saltanati Ummân” (Erişim 18 Ocak 2023).

mezhebine mensup kimseler yaşamaktadır ki bu görüş İbâzî mezhebinin görüşüne muvafıktır.

Suriye,⁴⁸ Sudan,⁴⁹ Yemen,⁵⁰ Libya,⁵¹ Katar⁵² ve Körfez Ülkeleri⁵³ ahvâl-i şahsiyye kanunları, bir şeyi yapmaya veya terketmeye yönelik muallak talâkların geçerli olmadığını, ancak bunun dışındaki muallak talâkların geçerli olduğunu ifade etmektedir. Bundan şartlı talâkın yemin gibi kullanılması durumunda talâkın geçersiz olduğu ancak yemin maksatlı olmayıp geleceğe izâfe edilen boşamaların ise geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bu ülkeler cumhurun görüşüne muvafık olarak bu konuyu değerlendirmiş olmaktadır. Abdurrahman Sâbûnî Suriye kanununu şerh ederken, konu ile ilgili maddenin “Müneccez olmayan talâk geçerli değildir.” şeklinde Zâhirîler’in görüşü doğrultusunda tâdil edilmesini önermektedir.⁵⁴

Ahval-i şahsiyye kanunlarında talâkın geçmiş zamana bağlanması ve bir mekana bağlanması ile ilgili herhangi bir madde geçmemektedir. Bu durumda kanunda geçmeyen hususlar için kanun hangi mezhebe müracaat edilmesini karara bağlamış ise o mezhebin görüşü esas alınacaktır. Kanunlarda geçmeyen hususlar için nereye müracaat edileceği belirtilmiştir. Buna göre Filistin⁵⁵ Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu Hanefî Mezhebinin; Birleşik Arap Emirlikleri⁵⁶ Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu sırası ile Mâlikî, Hanbelî, Şafiî ve Hanefî mezheplerinin; Kuveyt⁵⁷ Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu Mâlikî mezhebinin; Fas⁵⁸ Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu Mâlikî mezhebi ve İslam’ın değerleri çerçevesindeki içtihatlarla göre; Katar⁵⁹ Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu ise mahkeme başka bir görüşü

48 90. Madde. el-Cumhûriyetü'l-Arabiyyetü's-Sûriye, “Kanûnu'l-Ahvâlî's-Şahsiyye” (Erişim 25 Aralık 2022).

49 130. Madde A bendi. Kanûnu'l-Ahvâlî's-Şahsiyye li'l-Müslümîn (Erişim 25 Aralık 2022).

50 65. Madde. Riâsetü'l-Cumhûriyye, “Kanûnu'l-Ahvâlî's-Şahsiyye” (Erişim 01 Ocak 2023). Bu madde 2013 yılında tadil edilmiş olup 1992 yılında “Bir şeyi yapmaya veya terk etmeye bağlanan muallak talak, şartın gerçekleşmesi ile talak gerçekleşir.” şeklinde şartlı talak tamamen geçerli sayılmaktaydı.

51 33. Madde B fıkrası. Vizâretü'l-Adl, “Ahkâmu'l-Hâsse bi'z-Zavâc ve't-Talâk” (Erişim 17 Ocak 2023).

52 108. Maddenin 1. Fıkrası, el-Bevvâbe el-Kânûniyye el-Katariyye, “Kanûnu'l-Üsre” (Erişim 06 Şubat 2020).

53 85. Maddenin A fıkrası. Kanûnu'l-Ahvâlî's-Şahsiyye li-Duveli'l-Halîci'l-Arabiyye (Erişim 25 Aralık 2022).

54 Abdurrahmân Sâbûnî, *Şerhu Kanûni'l-ahvâlî's-şahsiyyeti's-Sûriy* (Dımaşk: Câmiatu Dımaşk, 1986), 2/34.

55 330. Madde.

56 2. Maddenin 3. Fıkrası.

57 343. Madde.

58 400. Madde.

59 3. Madde.

almadıkça Hanbelî mezhebinin görüşünün esas alınacağını belirtmiştir.⁶⁰ Hanefî, Mâlikî, Şafiî ve Hanbelî Mezhebine göre talâk geçmiş zamana veya mekana bağlanıldığında talâk müneccez olarak gerçekleşmektedir. Hanbelîlerde ki diğer bir görüşe göre ise geçmiş zamana bağlanılan talâk boş bir sözdür.

Muzâf talâktan rücû edilip edilmeyeceği konusuna kanunların çoğunda temas edilmemektedir. Ürdün eski ahvâl-i şahsiyye kanununda⁶¹ ve Gazze’de yürürlükte olan kanunda muzâf talâktan rücû edilemeyeceği ifade edilmiştir.⁶² Ürdün Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu’nda 2010 yılında yapılan tâdille zamana izâfe edilen talâkın geçersiz olduğu kabul edilerek, cumhurun görüşü terk edilmiştir.

2. Zamana Bağlanan Talâkı Geçerli Saymayanlar

Zâhirîler⁶³ ve Ca’ferîlere⁶⁴ göre zamana bağlanan talâk geçerli değildir. Bir kimse hanımına “Gelecek ayın başında boşsun.” dese, ne derhal ne de söz konusu zaman geldiğinde boşama meydana gelmez. Bu şekildeki talâkın meydana geleceğine dair Kur’ân ve Sünnette bir şey varid olmamıştır.⁶⁵ Talâkın müneccez siga ile olması gerekir; müneccez olmayan muallak ve muzâf sigalar ise boşama için geçersizdir.⁶⁶ İmam Şâfiî’nin ashabından Ebû Abdurrahman b. Yahya b. Abdilazîz’e⁶⁷ göre de

⁶⁰ İmara, “et-Talâk geyru’l-müneccez”, 358, 359.

⁶¹ 1976 yılı Ürdün Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu 96. Madde; Muhammed Semâra, *Ahkâm ve âsârü’z-zevciyye şerhun mukâren li-kânûni’l-ahvâlî’s-şahsiyye* (Amman: Dârü’s-Sekâfe, 2002), 292.

⁶² İmara, “et-Talâk geyru’l-müneccez”, 372.

⁶³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479.

⁶⁴ Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *el-Mebsût fî fikhi’l-İmâmiyye* (Beyrût: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, ts.), 5 /36; Zeynüddîn b. Alî b. Ahmed el-Cübaî el-Âmilî Şehîd-i Sâni, *er-Ravdatü’l-behiyye fî Şerhi’l-Lumatî’d-Dimaşkiyye* (Beyrut: Dâru’t-Teâruf, ts.), 6/15; Ebu’l-Kasım Necmuddîn Cafer b. Hasen el-Hillî, *Şerâiu’l-İslâm* (Beyrut: Dâru’l-Kârî, 2004), 3/10; el-Hucce eş-Şeyh Yusuf el-Fakîh, *el-Ahvâlu’s-şahsiyye fî fikhi Ehli’l-Beyt* (Beyrût: Dâru’l-Advâ’, 1989), 305; Seyyid Alî et-Tabâtabâi, *Riyâdü’l-mesâil* (Kum: Müessesetu’n-Neşru’l-İslâmî, 1420/1999), 11/61; Muhammed Cevâd Mugniyye, *el-Fıkhu alâ mezâhibi’l-hamse* (Beyrût: Dâru’l-Cevâd, 2000), 413.

⁶⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479, 481; Hillî, *Şerâiu’l-İslâm*, 3/10; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye*, 2/257; Sâbık, *Fıkhu’s-sünne*, 3/24; Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 58, 59; Mugniyye, *el-Fıkhu alâ mezâhibi’l-hamse*, 413; Ebû Mâlik, *Sahîhu Fikhi’s-Sünne*, 3/301; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi’l-mer’e*, 7/367; Gandûr, *el-Ahvâlu’s-şahsiyye*, 416.

⁶⁶ Sâbûnî, *Medâ hürriyyeti’z-zevceyn*, 295, 296; Gandûr, *el-Ahvâlu’s-şahsiyye*, 421.

⁶⁷ İsmi Ahmet b. Yahyâ b. Abdilazîz el-Bağdâdî Ebû Abdurrahmân eş-Şâfiî olup Bağdatta İmam Şâfiî’den ders halkasından olup, onun ashabından ileri gelenlerden biridir. Ardından İbn Ebî Dâvûd’a tabi olmuştur. Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübki, *Tabakâtu’s-Şâfiyyeti’l-kübrâ*, (b.y.: Hicr li’t-Tibâa, 1413), 2/64-66.

zamana bağlanan talâk geçerli değildir.⁶⁸ Ona göre geçici bir zamana bağlanan müt'a nikahı caiz olmadığı gibi, talâkı zamana bağlamak da caiz değildir.⁶⁹ Ca'ferîlere göre boşama, cinsel beraberliğin olmadığı kadının temizlik döneminde, iki şahit huzurunda, zamana ve şarta ta'lik olmaksızın tenciz siğası ile yapılmalıdır. Bu şartlara uymayan boşamalar geçerli değildir.⁷⁰ Şîî fakih Hillî, zamana bağlanan talâkın geçerli olmayacağını ve konuda Şîî alimleri arasından bir ihtilaf olmadığını söylemektedir.⁷¹ Zâhirîlere göre de talâkın müneccез olması yanında iki adil kişinin bu talâka şahit olması gerekmektedir.⁷²

Talâk geleceğe izâfe edilemeyeceği gibi geçmişe de izâfe edilemez. Ca'ferîlere göre geçmiş zamana bağlanan talâk geçerli değildir, boş bir sözdür. Geçmiş zamana yönelik olarak karı koca arasındaki helalliği kaldırmak mümkün olmadığından, talâkın geçmiş zamana bağlanması muhaldir.⁷³ İbn Hazm'ın da konu ile ilgili yaklaşımından geçmiş zamana bağlanan talâkın gerçekleşmeyeceği, talâkın sadece müneccез olacağı anlaşılmaktadır.⁷⁴

Günümüzdeki bazı İslam hukukçuları da bu görüştedir. Ahmed Muhammed Şâkir'e (ö.1958) göre; koca sadece izin verilen şekilde bir boşama yetkisine sahiptir. Ta'lik suretinde yapılan boşama, Kur'ân'ın izin verdiği bir boşama şekli olmadığından ta'like bağlı boşamanın her çeşidi geçerli değildir.⁷⁵

Abdulaziz Bayındır'ın başında olduğu fetva ekibine göre, evlilik gibi boşanma için de kurallar vardır. Talâkın gerçekleşmesi için kadının

⁶⁸ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/71; Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim El-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn* (Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1991), 4/78; a.mlf., *İğâsetü'l-lehfân*, 169; Sübkî, *Tabakâtu's-Şâfiyye*, 2/64-66; Komisyon, *Meşrû' Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 142.

⁶⁹ es-Sübkî, *Tabakâtu's-Şâfiyye*, 2/64-66.

⁷⁰ Tûsî, *el-Mebsût fî fikhi'l-İmâmîyye*, 5/43; Muhammed b. Hasen el-Hür el-Âmilî, *Tafsîlu vesâili's-Şîa ilâ tahsîli mesâili's-Şerîa* (Kum: Müessesetü Âli Beyt, 1414), 22/31, 41; Hillî, *Şerâiu'l-İslâm*, 3/10; Fakîh, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye fî fikhi Ehli'l-Beyt*, 305, 308; Ahmet Niyazov, "Caferî Fıkında Boşama Mahdudiyetleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 246; Mugniyye, *el-Fıkhu alâ mezâhibi'l-hamse*, 414; a.mlf. *Fikhu'l-İmâm Ca'ferî's-Sâdik* (Kum: İntişârâtü Kudsî Muhammedî, ts.) 6/9, 14.

⁷¹ Hillî, *Şerâiu'l-İslâm*, 3/10; Tabâtabâî, *Riyâdü'l-Mesâil*, 11/61; Sâbûnî, *Medâ Hürriyyeti'z-Zevceyn*, 296.

⁷² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/17.

⁷³ Tûsî, *el-Mebsût fî fikhi'l-İmâmîyye*, 5 /37; Gandûr, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 414.

⁷⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-mer'e*, 7/367.

⁷⁵ Ahmed Muhammed Şâkir, *Nizâmü't-talâk fi'l-İslâm* (b.y.: Dâru't-Tibâeti'l-Kavmiyye, 1389), 114, 137.

temizlik döneminde olması, bu dönemde eşyle cinsel ilişkide bulunmamış olması ve iki şahit bulundurulması gerekir. Bu şartların meydana gelmediği boşanmalar geçerli değildir.⁷⁶

Ülkemizdeki birçok İslam hukukçusu boşanma yetkisini taraflardan almadan, bu yetkinin mahkeme denetiminde kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre zamana bağlanan talâklar geçerli olmamış olacaktır. Hamza Aktan,⁷⁷ Ali Bardakoğlu,⁷⁸ Nihat Dalgın,⁷⁹ Yunus Vehbi Yavuz,⁸⁰ İbrahim Paçacı⁸¹ ve Muammer Erbaş⁸² boşamaların mahkeme huzurunda olması gerektiğini; Ahmet Yaman⁸³ ve İbrahim Yılmaz⁸⁴ gibi bazı İslam hukukçuları da boşamanın yargı yolu ile olmasının mümkün olduğunu ifade etmektedirler.

2.1. Geçerli Saymayanların Delilleri

Boşamanın zamana bağlanmasını geçerli saymayanlar çeşitli deliller getirmişlerdir.

a. Bu şekildeki talâkın meydana geleceğine dair Kur'ân ve Sünnette bir delil yoktur. Kur'ân ve Sünnette, talâkın nasıl olacağı açıklanmıştır. Kur'ân ve Sünnette olmayan bir talâk biçimini geçerli saymak Allah'ın koyduğu sınırı aşmaktır. Bu şekildeki boşama geçersiz olup "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur."⁸⁵ ayeti kapsamına girmektedir.⁸⁶

⁷⁶ Fetva. Net, "Şarta Bağlanan talak geçerli olur mu?" (Erişim 21 Ekim 2022); Süleymaniyevakfı, "Talâk (Erkeğin Boşama Hakkı), (Erişim 21 Ekim 2022).

⁷⁷ Hamza Aktan, "Kur'ân'a Göre Boşanma Prosedürü", *Dini Araştırmalar* 5/14, (2002), 15.

⁷⁸ H. İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi* (Erzurum: EKEV Yayınları, 2000), 253.

⁷⁹ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 371.

⁸⁰ Yunus Vehbi Yavuz, "Kadının Evlenmesi ve Boşanması", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-I* (Ankara: DİB Yayınları, 2004), 252, 253.

⁸¹ İbrahim Paçacı, "Kadının Evlenmesi ve Boşanması-II", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-I* (Ankara: DİB Yayınları, 2004), 263, 264.

⁸² Muammer Erbaş, "Boşanma Örneğinde Dini Ahkâmın Kur'ân ve Sünnet Işığında Güncellenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2013), 25.

⁸³ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Marifet yayınları, 1999), 92.

⁸⁴ Yılmaz, İbrahim, "Türk Medeni Kanunu'na (TMK) Göre Gerçekleşen Boşanmaların İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 14 (2009), 286.

⁸⁵ et-Talâk 65/1.

⁸⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479, 482; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakkîn*, 4/78; Şâkir, *Nizâmü't-talâk*, 15, 17, 114, 137; Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 185; Komisyon, *Meşrû' Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 140; Sâbık, *Fikhu's-Sünne*, 3/24; Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 75, 136, 138; Bilmen, *Hukûku*

Kur'ân ve Sünnete uygun talâk, münecciz olup, kadının temizlik döneminde, iki şahit huzurunda ve bir defa yapılan talâktır. Zamana bağlanan talâkın temizlik döneminde olması, şahidin bulunması ve münecciz olması söz konusu değildir. Allah'ın emrettiği şekilde bir boşama gerçekleşmemiş olacağından bu boşama şekli geçerli değildir.⁸⁷

b. Talâkın ta'lik edilemeyeceğine dair sahabe ve tabiînden gelen rivayetler talâkın ileriki bir zamana izâfe dilemeyeceğine delildir.⁸⁸ Hz. Ali,⁸⁹ Tâvûs,⁹⁰ Şureyh,⁹¹ İkrime,⁹² Atâ, Hakem b. Uteybe ve Ebû Sevr şartlı talâkı geçerli saymamıştır.⁹³

c. Söylendiği anda gerçekleşmeyen bir talâkın, daha sonra söylenmediği bir zamanda gerçekleşmesi mümkün değildir.⁹⁴ Koca boşamayı münecciz olarak yapmadığından, derhal boşamanın meydana gelmesi onun niyetine terstir. İzâfe edilen zamanda da talâk meydana gelmez. Çünkü o zamanda talâk için şartların meydana gelip gelmeyeceği bilinmemektedir.⁹⁵

d. Talâkı ileriki bir zamana bağlamak, evliliği müt'a evliliği gibi geçici bir süreye bağlamaktır.⁹⁶ Talâk; ibrâ, azat etme gibi durumlara

İslâmiyye ve İstîlâhâtı Fıkhiyye, 2/257; Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 58.

⁸⁷ bk. Tûsî, *el-Mebsût fî fikhi'l-İmâmîyye*, 5/43; Âmilî, *Tafsîlu vesâilî's-Şîa*, 22/31, 41; Fakîh, *el-Ahvâlû's-Şahsiyye fî fikhi Ehli'l-Beyt*, 305; Hillî, *Şerâiu'l-İslâm*, 3/10; Tabâtabâî, *Riyâdü'l-Mesâil*, 11/61; Niyazov, "Caferî Fıkhdında Boşama Mahdudiyetleri", 246; Mugniyye, *el-Fıkhu alâ mezâhibi'l-hamse*, 414; a.mlf. *Fıkhu'l-İmâm Ca'ferî's-Sâdik*, 6/9, 14; Dusûkî, *Fıkhu't-talâk*, 75, 136, 138; Fetva. Net, "Şarta Bağlanan talak geçerli olur mu?" (Erişim 21 Ekim 2022); Süleymaniyevakfi, "Talâk (Erkeğin Boşama Hakkı)", Erişim 21 Ekim 2022.

⁸⁸ Komisyon, *Meşrû' Kânûni'l-Ahvâlî's-Şahsiyye*, 142.

⁸⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/477, 478; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakkûn*, 4/76; Dusûkî, *Fıkhu't-talâk*, 74.

⁹⁰ Abdurrezzâk, *Musanef*, 6/406; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/478; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakkûn*, 1/212, 3/53; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/66.

⁹¹ Abdurrezzâk, *Musanef*, 6/388; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakkûn*, 4/76; Ebû Zehra, *el-Ahvâlû's-Şahsiyye*, 301, 302;

⁹² İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakkûn*, 1/212, 3/53, 4/77, 4/89; İbn Hamdu'l-Hekîl, "İn'ikâdu'l-yemîn", 563.

⁹³ Bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/477, 478; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakkûn*, 3/53; Komisyon, *Meşrû' Kânûni'l-Ahvâlî's-Şahsiyye*, 142; Gandûr, *el-Ahvâlû's-Şahsiyye*, 424.

⁹⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479; İbn Kayyim, *İgâsetü'l-lehfân*, 169, 170; Şeltût - Sâyiş, *Mukârenetü'l-mezâhib*, 109; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, 3/24.

⁹⁵ Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 185.

⁹⁶ Ebû Mâlik, *Sahîhu Fikhi's-Sünne*, 3/301; İmara, "et-Talâk geyru'l-münecciz", 356.

değil, nikaha kıyas edilmeye uygundur. Nikah zamana izâfeyi kabul etmediği gibi talâk da zamana izâfeyi kabul etmez.⁹⁷

e. Boşamanın gelecekteki bir zamana bağlanması durumunda söz konusu zaman geldiğinde koca, karı veya her ikisinin ölmüş veya boşanmış olmaları mümkün olduğundan kadın talâka mahal olmayabilir. Bu durum zamana bağlanan talâkın geçersiz olduğunu ortaya koymaktadır.⁹⁸

f. Karı kocanın evlilikleri yakînî bir bilgi olup, boşanmış olacakları ise zannî bir bilgidir. Zanna dayanılarak karı koca birbirlerine haram kılınmaz.⁹⁹

2.2. Geçerli Saymayan Ahvâl-i Şahsiye Kanunları

Zamana bağlı talâkı geçerli saymayan ülkeler ya doğrudan ya talâkın münecciz olması gerektiğini ifade ederek ya da talâkın sadece mahkeme nezdinde geçerli olduğunu kanunlaştırarak zamana bağlanan talâkı geçersiz kılmışlardır.

a. Ürdün,¹⁰⁰ Birleşik Arap Emirlikleri¹⁰¹ ve Filistin¹⁰² ahvâl-i şahsiye kanunları “Gelecek zamana izâfe edilen talâk geçerli değildir.” diyerek müstakil bir madde ile meseleyi sarahaten kanunlaştırmışlardır.

b. 1959 tarihli Irak Kanunu, “Münecciz olmayan ve şarta bağlanan talâk geçerli değildir.”¹⁰³ Moritanya, “Muallak olmayan talâk geçerlidir.”¹⁰⁴ Kuveyt¹⁰⁵ “Talâkın münecciz olması şarttır.” diyerek sadece münecciz olan talâkın geçerli olduğuna, dolayısı ile zamana izâfe edilen talâkların geçerli olmadığına hükmetmişlerdir. Kuveyt Ahvâl-i Şahsiye Kanunu’nun müzekkire-i izahiyesinde, bu madde ile muzâf talâk, muallak talâk ve talâka yeminin geçersiz olacağı görüşünün tercih edildiği, bu görüşün başta sahabe ve tabiînden olmak üzere selef ve

⁹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/481, 482; İbn Kayyim, *İğâsetü'l-lehfân*, 169; a.mlf, *İ'lâmu'l-Muvakkîn*, 4/78-80; Şeltût - Sâyis, *Mukârenetü'l-mezâhib*, 110; Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 78; Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*, 516; Ebû Mâlik, *Sahîhu Fikhi's-Sünne*, 3/301; Gandûr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 416, 421.

⁹⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/481; Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*, 516; Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 77.

⁹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/481; eş-Şerîf el-Mürtazâ Alemü'l-Hüdâ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hüseyn, *el-İntisâr* (Kum: Menşûrât eş-Şerîf Rizâ, 1971), 127; Ebû Mâlik, *Sahîhu Fikhi's-Sünne*, 3/301; İmara, “et-Talâk geyru'l-münecciz”, 357.

¹⁰⁰ 87. Madde B fıkrası. Dâru'l-İftâ', “Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye” (Erişim 25 Aralık 2022).

¹⁰¹ 103. Maddenin 4. Fıkrası. Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye li-Devleti'l-İmârâti'l-Arabîyyeti'l-Müttehide (Erişim 25 Aralık 2022).

¹⁰² İmara, “et-Talâk geyru'l-münecciz”, 359.

¹⁰³ 36. Madde.

¹⁰⁴ 86. Madde.

¹⁰⁵ 105. Madde.

haleften birçok kimsenin görüşü olduğu ifade edilmektedir. Ardından ta'lik edilen husus, vuku bulmuş ve o an mevcut olan bir şey ise bu talâkın müneccez sayılacağı belirtilmektedir.¹⁰⁶

Birleşik Mısır ve Suriye Devleti Ahvali Şahsiye Kanun Tasarısı'nda "Talâkın müneccez olması şarttır. Gerçekleşmemiş bir şeye talâkın bağlanması ve zamana izâfesi geçerli değildir."¹⁰⁷ denmektedir. Bu maddenin müzekkiresinde komisyon üyelerine göre talâkın sadece müneccez olması gerektiği, müneccez olmayan talâkın geçerli olmayacağı, bu sebeple ta'likin tüm suretlerinin ve muzâf boşamanın geçersiz olduğu görüşünü aldıkları ifade edilmiştir.¹⁰⁸

c. Şîî ahvâl-i şahsiyye kanunları muzâf talâkı geçerli saymamaktadırlar. İran Medeni Kanunu¹⁰⁹ ve Afganistan Şîî Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'na¹¹⁰ göre talâk, iki adil erkek şahitliğinde ve müneccez olmalıdır. Bu kanunlara göre muzâf olan talâk geçerli değildir.

Kuveyt Ca'ferî Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu "Talâk siğasının tenciz suretinde ve bir şeye de ta'lik edilmemiş olması gerekir."¹¹¹ diyerek zamana izâfe edilen talâkı geçersiz kılmıştır. Bu kanundan talâkın mevcut olan bir şeye veya geçmiş bir zamana bağlanmasının geçerli olmadığı anlaşılmaktadır ki bu yönü ile yukarıdaki Kuveyt Sünnî Ahvâl-i şahsiyye Kanunu'ndan ayrılmaktadır.

d. Tunus,¹¹² Fas¹¹³ ve Cezayir¹¹⁴ ise talâkın sadece mahkeme nezdinde geçerli olacağını kanunlaştırarak, zamana izâfe edilen boşamayı geçerli saymamaktadırlar.

Zamana izâfe edilen talâkın geçerli olmayacağı görüşü, Zâhirî ve Caferî mezhebinin görüşüne muvafıktır. Bu konuda Cumhurun görüşünün terkedilerek azınlığın görüşünün tercih edildiğini, bu yönü ile dört mezhebin dışındaki bir görüşün alındığını görüyoruz. Bu konuda Şîî ve bazı Sünnî ahvâl-i şahsiyye kanunlarının ortak bir noktaya geldikleri görülmektedir.

1929'da çıkarılan Mısır Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu ile yemin manasındaki şartlı boşamalar ve boşama yeminleri geçersiz kılınmıştı. Bu kanunda zamana bağlanan talâk ile ilgili yeni bir hüküm getirilmemişti.

¹⁰⁶ 105. Maddenin müzekkirei izahiye kısmında; Gandûr, *el-Ahvâl-u's-Şahsiyye*, 424.

¹⁰⁷ Madde 76.

¹⁰⁸ Komisyon, Meşrû' Kânûni'l-Ahvâl-i-Şahsiyye, 141, 143.

¹⁰⁹ 1135. Madde. Alighorbani, "Kânunu Medenî" Erişim 05 Haziran 2023.

¹¹⁰ 143. Maddenin 4. Fıkrası, 146. Madde.

¹¹¹ 163. Madde.

¹¹² 30. Madde

¹¹³ 78 ve 79. Maddeleri. Memleketü'l-Mağribiyye Vezaretü'l-Adl, "Müdevvenetü'l-Üsre" (Erişim 26 Aralık 2022).

¹¹⁴ 49. Madde

Ancak insanların ihtiyaçları, sıkıntılarının giderilmesi, boşanmaların kontrol altına alınabilmesi, talâkın rastgele bir şekilde yapılarak mağduriyetlerin engellenmesi, Kur'ân ve Sünnetteki prensiplere riayet edilmesi namına bazı düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Çözüm olarak kimi ülkeler boşamayı mahkeme gözetimine bırakırken, kimi de müneccez olmayan talâkların geçerli olmayacağını kanunlaştırmıştır. Böylece müneccez olmayan, zamana ve şarta bağlanan talâklar hükümsüz kılınmıştır. Başlangıçta zamana bağlanan talâkı geçerli sayan bazı ülkelerin, zamanla talâk konusunda yeni düzenlemelere ihtiyaç duydukları için bu görüşten vazgeçip zamana bağlanan talâkı geçersiz kılan görüşü tercih ettikleri görülmektedir.¹¹⁵ Boşamanın gerçekleşmesi görüşünün, toplumsal hayatta aileleri ayırıp çeşitli zorluklar yaşatmasından dolayı bazı kanun koyucular ve çağdaş fakihler tarafından tercih edilmediği anlaşılmaktadır.

3. Değerlendirme

Boşamanın zamana bağlanması ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür.

1. Hz. Peygamber döneminde yapılan boşamalar incelendiğinde boşamaların müneccez olduğu görülmektedir. Muzâf talâkın geçerli olduğuna dair Kur'ân-ı Kerimde ve Hz. Peygamber'den (sav) rivayet edilen hadislerde bir delil bulunmamaktadır. Bu konudaki hükümler ictehad mahsulüdür. Cumhur tarafından getirilen ayet ve hadis delili genel bir mana ifade etmekte olup, talâka özel bir hüküm getirmemektedir. Zamana bağlı talâkın geçerli olacağı ile ilgili olarak sahabeden sadece İbn Abbas'tan mevkuf bir rivayet gelmiştir. Bu boşama şekli Peygamber (sav) devri sonrası ortaya çıkan bir mesele olup, gerek İbn Abbas'tan gerekse tabiîn büyüklerinden aktarılan geçerli olacağı görüşünün onların içtihadı olduğu anlaşılmaktadır. Usulü fıkhıta sahabe kavlinin delil olup olmayacağı tartışılmıştır. Kimi sahabi kavlini delil sayarken kimi de delil sayılamayacağı görüşündedir.¹¹⁶ Tabiîn görüşleri ise delil olarak kabul edilmemektedir. Zamana bağlanan talâkın geçerli olduğuna dair ifade edilen icmânın ise bir senedi bulunmamaktadır. Zâhirîler ve Ca'ferîler bu görüşe muhalefet etmişlerdir. Ayrıca cumhur bu konuda kendi içerisinde de bir görüşte birleşmemiş kimi talâkın derhal gerçekleşeceğini kimi ise derhal gerçekleşmeyeceğini, bağlanan

¹¹⁵ Örneğin Ürdün, 2010 yılında çıkarılan yeni kanun ile muzâf talâkın geçersiz olduğu görüşünü almıştır. 87. Madde B fıkrası. Dâru'l-İftâ', "Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye" (Erişim 25 Aralık 2022).

¹¹⁶ Bk. Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları(Usûlü'l-Fıkh)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 215; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usûlü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2002), 92.

zamanda gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Cumhurun bu konudaki delilleri daha çok akli çıkarımlardır.

2. Talâkın zamana bağlanması ile nikah geçici bir hale gelir mi?

Cumhur nikahın ileri bir zamana ta'likini mümkün görmemektedir. "Seninle bir yıla/bir haftaya kadar evlendim." şeklindeki nikah akdini geçerli saymayıp bunun geçici nikah olduğunu ifade etmektedir. Ancak talâkın ta'likini mümkün görmekte, evlendikten hemen sonra "Bir hafta/bir yıl sonra benden boşsun." cümlesini farklı değerlendirerek muzâf talâkı geçerli kılmaktadır. Cumhura göre talâkı gelecekteki bir zamana bağlamakla nikah değil talâk geçici bir zamana bağlanmış olmaktadır. Bu sebeple bunun geçici nikah kapsamında olmadığını ifade etmektedirler.¹¹⁷ Halbuki ikisinin de keyfiyeti aynıdır. Muzâf talâk evliliği geçici hale getirmekte, evliliğin bitimi belirlenerek sınırlandırılmış olmaktadır. Talâk mubah olmakla beraber süre konusunda bu talâk batıl hale gelmektedir. İleriki zamana izâfe edilen talâk gerçekte muvakkat bir nikah kapsamında olduğundan geçerli olmamalıdır.¹¹⁸ Mâlikîler de bu durumun müt'a nikahına benzediğini, bu sebeple boşamanın derhal gerçekleşeceğini ifade etmektedirler.¹¹⁹ Evlilik akdi daimilik üzere kuruludur. Evliliğin geçici bir zamana bağlanmasının caiz olmaması, muzâf talâkın geçerli olmadığına delalet etmektedir. Müt'a ve geçici evlilikler caiz olmayıp, nikahın ruhuna terstir.

3. Zamana izâfe edilen talâkın geçerli olup olmamasının temelinde kocanın mutlak boşama yetkisinin olup olmadığı düşüncesi vardır. Bu mesele şu iki konu ile ilintilidir.

a. Kur'ân ve Sünnette boşama için konulan şartlar boşamanın sıhhat şartı mı? Yoksa kemal şartı mıdır?

Cumhur boşama için konulan şartları sıhhat şartı olarak görmemekte, kemal şartı olarak görmektedir. Bu sebeple bu şartlara uyulmadan koca tarafından yapılan tüm boşamaları -bid'î, sünnî farketmeksizin- geçerli saymaktadır. Bu çerçevede muzâf boşamayı da geçerli saymaktadır. Bazı fakihler ise Kur'ân ve Sünnette belirtilen şartları, boşamanın sıhhat şartı olarak görmekte, bu şartlar yerine gelmeden boşamanın geçerli olmayacağı görüşündedirler.¹²⁰ Bu sebeple

¹¹⁷ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 7/424; Zeydân, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, 7/470.

¹¹⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/481; İmara, "et-Talâk geyru'l-müneccez", 357.

¹¹⁹ Sâbûnî, *Medâ Hürriyyeti'z-Zevceyn*, 304; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 2/390; Zeydân, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, 7/469.

¹²⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 3/107; Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 75, 76, 78, 136, 138; Eroğlu, "Talâk Hakkında Kur'ânı Kerimin Genel Tutumu", 163, 164; Yavuz, "Kadının Evlenmesi ve Boşanması", 252; a.mlf, "Kur'ân'da

iki şahit olmayan, kadının temizlik döneminde yapılmayan, birden fazla yapılan ve münecciz olmayan boşamaları geçerli saymamaktadırlar.¹²¹

Talâkı geçerli sayan fakihler sünnî boşama şartlarını tavsiye babından değerlendirmişlerdir ki bu durumda boşama için yapılması zorunlu hiçbir şart bulunmamaktadır.

Konu ile ilgili ayetler incelendiğinde talâkın özel bir zamanı olduğu görülmektedir. Kur'ân da "Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız zaman temiz oldukları vakit boşayın."¹²² şeklinde temizlik döneminde boşamanın yapılması emredilmektedir.¹²³ Kişi talâkı ileriki bir zamana izâfe ettiğinde kadının temizlik halinde olup olmayacağını bilemeyecektir. Şâriin talâk için özel bir zaman belirtmesinden talâkın münecciz olması gerektiği, ileriki bir zaman ve şarta bağlanamayacağı anlaşılmaktadır.

Ayrıca "İçinizden iki adil kimseyi şahit tutun."¹²⁴ denilerek iki adil şahidin huzurunda boşama yapılmasının istenmesi talâkın münecciz olması gerektiğini göstermektedir. Çünkü şahitlik münecciz boşamada mümkün olmakta, zamana bağlanan talâkta ise mümkün olmayacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de münecciz olmayan, ileriye izâfe edilebilen bir talâk anlayışı bulunmamaktadır. Aksine boşamaların münecciz olması gerektiği anlaşılmaktadır.¹²⁵

Kur'ân-ı Kerîm'deki boşanmanın temizlik içinde ve iki şahidin huzurunda yapılması emrini vücûbtan istihbâba çevirecek şer'î bir delil de bulunmamaktadır.¹²⁶ Talâkla ilgili ayetlerde "Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, sakın sınırı aşmayın."¹²⁷, "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır, kim

Boşama Mertebeleri", *Kur'ân Mesajı İlmi Araştırma Dergisi* 9 (Temmuz 1998), 32, 33; Mehmet Hayri Kırbaşoğlu, "Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslami Araştırmalar* 5/4 (1991), 282; Paçacı, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde Aile Hukuku", 87.

¹²¹ Şâkir, *Nizâmü't-talâk*, 15,17,114, 137; Hüseyin b. Avde el-Avâyişe, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyetu'l-müeyssere fî Fıkhî'l-Kitâb ve's-Sünneti'l-mutahhara*, (Amman: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1429), 5/264-269, 274, 293; Paçacı, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde Aile Hukuku", 87; Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 136, 138.

¹²² Et-Talâk 1.

¹²³ bk. Nasi Aslan "Ahkâm Hadislerinde Psikolojik Etmenler: Regl Dönemindeki Talâk Üzerine Bir İnceleme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 17/1 (Haziran 2017), 30-32.

¹²⁴ Et-Talâk 2.

¹²⁵ bk. el-Bakara 2/229, 230, 231; et-Talâk 65/1, 2; Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ* (Kâhire: Dâru'l-Meşrûk, 2004), 258.

¹²⁶ Şâkir, *Nizâmü't-talâk*, 80,81;

¹²⁷ Bakara 2/229.

Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphesiz kendisine zulmetmiş olur.”¹²⁸ denilerek bu şartlara katî olarak riayet edilmesi istenmektedir.

Koca, boşanma için getirilen bir takım kayıt ve şartlara uygun olarak boşamayı gerçekleştirebilir.¹²⁹ Bu şartlara uymayan boşamalar ise geçerli olmamalıdır. Boşama lafzının sarih olarak kullanılmış olması boşanmanın gerçekleşmesi için yeterli değildir. Muzâf talâk, Kur'ân ve sünnette vaz' edilen meşrû talâk biçimine uymadığından geçerli olmamalıdır.

b. Talâkta asıl olan ibâha mıdır? Yoksa hazır/yasaklanması mıdır?

“Talâkta asıl olan ibâhadır.” diyenler kocanın mutlak olarak boşamaya yetkili olduğunu, boşama tasarrufunda hür olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca boşamaya cevaz veren ayetlerin mutlak olduğunu, müneccez ve muzâf boşama açısından bir ayırım yapılmadığını söylemektedirler. “Talâkta asıl olan hazır/menetmedir.” diyenler ise ihtiyaç halinde talâkın mubah olduğunu, kocanın mutlak olarak değil mukayyet olarak boşamaya yetkili olduğunu söylemektedirler.¹³⁰

Talâk ile ilgili ayetleri incelediğimizde, bu ayetlerin mutlak olmayıp bazı kurallar getirdiği, talâkın nasıl yapılacağına dair ayrıntılı hükümler içerdiği görülmektedir.¹³¹ Kur'ân ve Sünnetin belirlediği şekil şartlarına uymayan boşamalar geçerli kılındığı takdirde, boşanma için va'zedilen mukayyet durumlar mutlak, sınırlar sınırsız hale getirilmiş olacak, koca hiçbir sınır tanımaksızın boşamayı yapmış olacaktır.¹³²

Kocanın mutlak olarak boşama yetkisinin olduğu anlayışı, talâkın şarta, zamana bağlanmasına ve yemin gibi kullanılmasına bunun da sonucu olarak suiistimallere, keyfi ve bid'î olan boşamalara sebep olmaktadır.¹³³

Kocanın istediği zaman ve istediği şekilde boşaması, devamlılık üzere kurulan nikah akdinin gayesine münâfi olduğu gibi suiistimalleri beraberinde getirmesi ve insan hakları açısından kadını mağdur etmesi

¹²⁸ Talâk 65/1.

¹²⁹ bk. Ali Bardakoğlu, “Hukuki ve Sosyal Açıdan Boşanma”, *Türk Aile Ansiklopedisi* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1991), 1/204; Aktan, Hamza, “Kur'ân'a Göre Boşanma Prosedürü”, 15; Kırbasoğlu, “Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, 282; Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 75, 76, 136, 138.

¹³⁰ Sâbûnî, *Medâ hürriyyeti'z-zevceyn*, 84, 89, 100-103.

¹³¹ bk. el-Bakara 2/229, 230, 231; et-Talâk 65/1, 2; Şeltût, *el-Fetâvâ*, 258.

¹³² Yavuz, “Kadının Evlenmesi ve Boşanması”, 252.

¹³³ Selahattin Yılmaz, Ahvâli Şahsiyye Kanunlarının Boşanma Konusunda Getirdiği Yenilikler (Klasik Fıkıh Düşüncesiyle Mukayeseli) (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2022), 233.

kaçınılmaz bir durumdur. Bu nedenle kocanın mutlak boşama yetkisi gibi klasik fıkıhın argümanları üzerinden İslam hukukundaki boşanma sisteminin eleştirildiği görülmektedir.¹³⁴

Mutlak boşama yetkisi gibi boşama kapsamını genişleten içtihatlar yerine, talâkı düzen altına alan, suiistimalleri engelleyen ve tarafların maslahatına olan içtihatlara ihtiyaç vardır.

4. Bu konudaki ihtilafın diğer bir sebebi de yapılan kıyastır.

Cumhura göre ıskat edilebilen tasarruflar ileriye ta'lik edilebildiği için ıskat tasarrufu kabul edilen talâk da ileriki bir zamana ta'lik edilebilir. Nikah ise temlik akitlerinden olup, ileriki bir zamana ta'lik edilememektedir. Derhal meydana gelecek şekilde yapılmadıkça nikah gerçekleşmemektedir. Talâkı ıskat akitlerine kıyas etmeyenler ise muzâf talâkın vaki olmayacağı görüşündedirler.

Cumhurun konuyu temlik ve ıskat akitleri üzerinden ta'lik edilebilen ve edilemeyen tasarruflar şeklindeki yaptığı ayırım munzabıt değildir.¹³⁵ Talâkın ibrâ, vakıf, azad etme gibi hakkı düşürücü mali tasarruflara benzetilmesi, kıyâs maa'l-fâriktir (farklı olan iki şeyin birbirine kıyas edilmesidir). Zira bunlar teberru/hayır nevinden ıskat edilebilen mali hususlar olup İslam dinince teşvik edilen fiiller iken talâk ise kocanın hayır nevinden ıskat edebileceği bir hak türü değildir. Ayrıca azad etme ve müdâyene gibi hususların ileriki zamana bağlanması ile ilgili nass gelmiş olup talâk ile ilgili bir nass gelmemiştir.¹³⁶

Talâkın ıskat ve iptali kişinin yetkisinde olan bir şey değildir. Kocanın "Ben üç boşama hakkımı ıskat/iptal ettim." demesi ile üç boşama hakkı iptal olmamaktadır. Boşama hakkı dinin hükmü ile sabit olup hiç kimse ıskat veya iptal yetkisine sahip değildir. Talâkın gerçekleşmesine ait şartları yerine getirilmekle talâk meydana gelmektedir. Benzeri şekilde kişinin "ric'at hakkımı ıskat/iptal ettim" demekle de ric'at hakkının iptal olmadığı kabul edilen bir husustur.¹³⁷

Nikah ve talâk, ıskat ve temlik akitlerine benzetilerek değil, kendi kuralları üzerinden değerlendirilmelidir. Bu konuda kıyas yapılacaksa

¹³⁴ İbrahim Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma* (Kayseri: Laçın Yayınları, 2007), 347-353.

¹³⁵ İbn Kayyım, *İ'lâmu'l-Muvakkûn*, 4/80.

¹³⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/482; Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 183. Talâkın ıskat tasarruflarından sayılıp sayılmayacağı konusu için bk. Yılmaz, *Ahvâli Şahsiyye Kanunlarının Boşanma Konusunda Getirdiği Yenilikler*, 239-243.

¹³⁷ Zeydân, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, 8/18; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6989-6990.

talâk, nikaha kıyaslanmaya daha uygundur. Nikah, ta'liki ve zamana izâfeyi kabul etmediği gibi talâk da zamana ta'liki ve izâfeyi kabul etmemelidir.¹³⁸ Nikahın ileriki bir zamana bağlanamayacağını söyleyenlerin, aynı mantıkla talâkın da ileriki bir zamana bağlanamayacağını ifade etmeleri gerekirdi.¹³⁹

Talâkın ıskat akitleri üzerinden değerlendirilmesi muallak ve muzâf talâkın geçerli olmasına götürmüştür ki, bu yaklaşım talâkın kapsamını çok genişletmiştir. Bu da boşamaları çoğaltmakta ve Müslüman ailelere zarar vermektedir.

5. Boşama konusunda kesin bir bilginin olmadığı, şüpheye düşülen hususlarda neslin ve namusun korunması adına ihtiyat, boşanmanın geçerli sayılması mıdır? Yoksa ailenin muhafaza edilip boşanmanın geçerli sayılmaması mıdır? Diğer bir tabir ile şüphe ve zan ile talâk gerçekleşir mi?

Talâkın ta'likini geçerli sayanlara göre namusların muhafazası adına ihtiyat, boşamanın gerçekleşmesidir.¹⁴⁰ Zira kullanılan boşama kelimeleri sarîh olup heder edilmemelidir. "Kelâmın i'mâli ihmâlinde evladır."¹⁴¹

Diğerlerine göre boşanma konusunda ihtiyat, Kur'an ve sünnette boşamanın meydana geleceğine dair bir delilin olmadığı hususlarda boşamanın gerçekleşmemesidir.¹⁴² Aksi takdirde boşanmamış olan bir kadın boşanmış addedilerek bir başka adama helal kılınmış olur. Zamana izafe edilen talâkın geçerli olacağına dair şeriatta bir delil olmadığından, bu görüş yerine talâkın geçerli olmayacağı görüşü namusların muhafazası adına ihtiyata daha uygundur.

Zanna dayanarak veya ihtiyaten talâk meydana gelmemelidir. Bir evlilikte karı kocanın evli oldukları yakînî bir bilgidir. Zamana bağlanan talâk ile boşanmış oldukları ise zannî bir bilgidir. Zan ile yakîn zâil olmaz.¹⁴³ Bu sebeple karı koca birbirine haram kılınmaz.¹⁴⁴ Nikah akdi kuvvetli bir düğüm olup, zannî bir şekilde değil yakînî bir şekilde izale olabilir. Karı kocanın ayrılığı kesin bir şekilde şüpheye yer vermeden

¹³⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 481, 482; Şeltût - Sâyis, *Mukârenetü'l-mezâhib*, 110; İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-Muvakkîn*, 4/78-80; Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*, 516; Ebû Mâlik, *Sahîhu Fıkhî's-Sünne*, 3/301.

¹³⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/482.

¹⁴⁰ Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/69; Bk. Yılmaz, Ahvâli Şahsiyye Kanunlarının Boşanma Konusunda Getirdiği Yenilikler, 271-274.

¹⁴¹ Mecelle 60. Madde.

¹⁴² eş-Şerîf el-Mürtazâ, *el-İntisâr*, 127; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479.

¹⁴³ bk. Mecelle 4. Madde.

¹⁴⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/481; Ebû Mâlik, *Sahîhu Fıkhî's-Sünne*, 3/301; İmara, "et-Talâk geyru'l-münecciz", 357.

olmalıdır.¹⁴⁵ Dinin aileyi muhafazaya yönelik çaba ve önerileri göz önüne alındığında zan ve şüphelerle ailenin yıkılması değil korunmasının ihtiyat olduğu anlaşılmaktadır.

6. Zamana bağlanan talâktan rucû edilebilir mi?

Cumhura göre gelecek zamana bağlanan talâkta koca yaptığı bu boşamadan -pişman olsa dahi- rucû edememekte, verdiği talâkı iptal edememektedir. Söz konusu zaman geldiğinde talâk gerçekleşmektedir. Zira talâk telaffuz edilmiştir, ileriki bir zamana bağlanmış olsa da bunun yerini bulması gerekmektedir. Bunun sebebi talâkın ta'likinin nezir ve yemin gibi değerlendirilerek, kişi nezir ve yeminden rucû edemediği gibi talâkın ta'likinden de rucû edememesidir.¹⁴⁶

Talâkın zamana ta'likinin yemin ve nezir gibi addedilerek bundan rucû edilemeyeceği kıyâs maa'l-fâriktir. Talâkın hüküm ve kuralları ile yeminin hüküm ve kuralları farklıdır. Koca ileriki zamana yönelik yaptığı bir boşamada, boşamaya ihtiyaç kalmamışsa bunu iptal edecek olan kendisidir. Kişinin Allah'ın adıyla yemin ederek yapacağı işlerde bile -kefaretle beraber- dönüş mümkün iken ileriye yönelik verdiği talâkın sırf ağzından çıktı diye sözünü geri alamaması, bu talâkı iptal edememesi ve ailenin yıkılması ile karşı karşıya gelmesi aileyi korumaya çalışan şeriatin maksatları ile uyuşmamaktadır.

7. Talâk ihtiyaç durumunda başvuru bir husustur.

İhtiyaç varsa boşamanın münecciz olarak yapılması mümkündür. Talâkın gelecek zamana bağlanması o an talâka ihtiyacın olmadığını göstermektedir. O anda ihtiyaç yoksa ileriki bir zamana talâkı bağlamaya gerek yoktur. Çoğu kez ileriki zamana bağlanan boşamalarda belirtilen zaman dilimi geldiğinde boşamaya ihtiyaç kalmamış olabilmekte ve koca yapmış olduğu boşamadan pişmanlık duyabilmektedir.¹⁴⁷ Bu durum, ihtiyaç boyutu itibari ile boşamanın gelecek zamana bağlanamayacağını göstermektedir.

8. Talâkın geçmiş zamana izafe edilmesi mümkün değildir.

Talâk karı koca arasında helalliği kaldıran bir husustur. Geçmiş zamana bağlanarak yapılan boşamada, geçmişe dönük helalliğin iptal edilmesi imkansızdır.¹⁴⁸ Bu sebeple cumhura göre bu boşama geçmişte değil şimdiki zamanda/münecciz olarak vuku bulmaktadır.

¹⁴⁵ Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 122.

¹⁴⁶ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's- şahsiyye*, 301; Zeydân, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, 7/476.

¹⁴⁷ Zeydân, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, 7/470.

¹⁴⁸ Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 78.

Kocanın geçmişe yönelik boşama iradesinin, ifade etmediği şimdiki zamanda geçerli kılındığı görülmektedir. Boşama iradesi ile gerçekleşen boşama birbiri ile muvafık değildir. Kocanın geçmişe yönelik boşama iradesi, imkansız ifade ettiğinden boşamanın geçersiz olması gerekirdi. Zira cumhur, “Evlenmeden önce boşun.” şeklindeki boşama imkanı olmayan bir zaman dilimine atfedilerek yapılan boşamayı geçersiz gördüğü gibi “Geçen seneden/üç ay önceden boşun.” şeklindeki boşamayı da imkansızlığı sebebi ile geçersiz kabul etmesi gerekirdi. Zeydiler,¹⁴⁹ Hanbelilerde¹⁵⁰ diğer bir görüş ve Şâfiilerde¹⁵¹ zayıf bir görüşe göre de geçmişe izâfe edilen talâk geçerli değildir.

9. Muzâf talâk kadına eziyettir. İnsan psikolojisi ve aile hayatı açısından sağlıklı bir durum değildir.

Zamana bağlanan talâk ile kadın, bir taraftan günbegün evliliğinin bitmesini ve kocasından ayrılmayı beklerken diğer taraftan da karı kocalık ilişkisinin kendisinden devam ettirmesinin istenmesi kadına eziyettir, kendisine psikolojik olarak acı verecektir. Bu durum iyi niyete, insan fitratına ve şeriatın maksatlarına muvafık değildir.¹⁵²

İslam şeriatı cinsel beraberliğin olduğu bir temizlik döneminde bile boşanmayı uygun görmemektedir. Zira aynı temizlik döneminde hem cinsel beraberlik hem de boşama girişimi bir tezat olduğundan bu boşama bid'î talâk olup -bazı hadislerde ve mezheplerde- bu boşama geçerli sayılmamaktadır.¹⁵³ Aynı şekilde zamana izafe edilen talâkta da hem cinsel beraberliğin devam etmesi hem de belirli zamanın sonunda talâkın gerçekleşecek olması birbiri ile uyuşmamaktadır. Talâk, cinsel beraberliği bitiren bir husustur. Cinsel beraberlik devam ediyorsa bu da talâkın meydana gelmediğini göstermektedir.

10. İslam hukukunun kaynakları açısından değerlendirilmesi

¹⁴⁹ Ansî, *et-Tâcü'l-müzehheb*, 2/145; İbn Miftah, *Şerhu'l-Ezhâr*, 4/486; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/57.

¹⁵⁰ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 7/428, 429; a.mlf, *el-Kâfi fi fikhî'l-İmâm Ahmed*, 3/141; Zeydân, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e*, 7/465.

¹⁵¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/33; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 8/120; eş-Şîrbînî, *Delilleri ile Büyük Şâfiî Fıkhı*, 13/422, 430; Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhıyye*, 2/256.

¹⁵² Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 77; Komisyon, *Meşrû' kânûni'l-ahvâli's-şahsiyye*, 143; Kuveyt Ahvâl-i Şahsiyye Kanun'unun 105 maddesinin müzekkire-i izahiyesi.

¹⁵³ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1995), 2/80, 102; Hillî, *Şerâiu'l-İslâm*, 3/10; Niyazov, “Caferi Fıkhında Boşama Mahdudiyetleri”, 246; Mugniyye, *Fikhu'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*, 6/14.

a. Örf açısından değerlendirme

Boşamanın dini emir ve tavsiyeler dışında bir de muamelat olarak insanların örfüne, maslahatına bakan tarafı vardır. Bu yönü ile evlilik ve boşanma medeni bir durum olup; toplumların örfleri, ihtiyaçları ve sedd-i zerîa açısından bir takım kayıt ve şartlar altına alınarak bazı düzenlemeler yapılması mümkün hatta gereklidir. Zira bunlar İslam hukukunun itibar ettiği kaynaklardır.¹⁵⁴

“Bir şeyin şart ve kayıtları arttıkça, meydana gelmesi de o kadar azalır.”¹⁵⁵ kuralında ifade edildiği üzere talâkın bir takım -dini, örfi vb.- şart ve kaidelere bağlanması boşanma sayılarını azaltacaktır. Ayrıca hakkın suiistimalini, anlık bir kızgınlıkla düşünmeksizin yapılan boşamaları ve bundan meydana gelen pişmanlıkları asgariye indirecektir. Hukukî şart ve kayıtlar, toplum düzeninin devamına yönelik olup, hukuk normlarının gözettiği gayeyi gerçekleştirmeye matuftur.

Her müessese geliştiği ve kurumsallaştığı gibi evlilik ve boşanmaya ait hususlar da gelişmektedir. Bugün birçok ülkede evlilik ve boşanmalar kayıt altına alınmış, boşanma için belli prosedür ve mahkeme huzurunda olma şartı getirilmiştir. Toplumun gelişmesine ve ihtiyaçlarına uygun olarak Kur’ân ve Sünnetin evlilik ve boşanma ile ilgili getirdiği prensiplere aykırı olmamak veya onları pekiştirici olmak kaydıyla bazı işlemlerin, düzenlemelerin yapılmasında bir sakınca olmadığı gibi aynı zamanda bu durum toplumsal bir ihtiyaçtır. Bu yönü ile günümüzde boşanmaların sünnî boşama prensiplerinin yerine getirilmesini sağlayan bir kurumun/mahkemenin gözetiminde yapılması günümüz toplumlarının hem bir ihtiyacı hem de örfü haline gelmiştir. Boşamanın mahkeme gözetiminde yapılması durumunda boşamanın zamana ve şarta bağlanması mümkün olmayacaktır.

b. Maslahat, sedd-i zerîa ve istihsan açısından değerlendirme

İslam dini evlenmeyi teşvik etmekte ve aile kurumunu devam ettirmeye yönelik tedbirler almaktadır. Talâkın zamana bağlanmasının geçerli kılınması ve bunun üç talâkla yapılabilmesi insanları sıkıntıya sokmakta, aile kurumuna zarar vermektedir. Kimi eş ve çocuklarından

¹⁵⁴ Ali Bardakoğlu bunu şöyle ifade etmektedir: “Evlenme ve boşanma medeni ve örfi bir hadise olarak değerlendirilip dinin bu konuda korunması gerekli temel noktaları belirttiği, geri kalan kısmını toplumun düzenlenmesine bıraktığı benimsenebilirse, boşamanın bir takım kayıt ve şartlar altına alınması... mümkün ve hatta gerekli olur.” demektedir. Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. 253.

¹⁵⁵ Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 76; Bahru'l-Ulûm es-Seyyid Muhammed, *eş-Şehâdetü ale'z-zevâc ve't-talâk ve'r-rec'a fi's-şerîati ve'l-kânûn* (Beyrut: Dâru'z-Zehrâ, ts.), 73.

ayrılmakta, kimi de çözüm yolu adına hülle vb. çeşitli hilelere başvurmaktadır.¹⁵⁶ Bu görüş, devamlılık üzere kurulan nikah akdinin gayesine münâfi olduğu gibi suiistimalleri beraberinde getirecek ve insan hakları açısından kadını mağdur edecektir.

Talâkın zamana izâfe edilebilmesi talâkın ciddiyetine aykırı olup, İslam'ın korumaya çalıştığı aile kurumu ile oynamak, eğlenceye almaktır. Geçerli olmayacağı görüşü talâkın ciddiyetine aykırı hususlara engel olmaktadır.¹⁵⁷

Muzâf talâkın geçerli olması, şeriatın sabit bir hükmü olmayıp ictihadî bir hükümdür. İslam hukukunun delilleri açısından irdelendiğinde; maslahat, makâsıd, istihsan ve sedd-i zerîa itibari ile bu çeşit boşamanın sakıncalı sonuçlarının engellenmesi ve ailelerin korunması talâkın zamana izâfe edilmemesini gerektirmektedir.¹⁵⁸

Bu sebeplerdir ki bazı ahvâl-i şahsiyye kanunlarında ailelerin maslahatı adına cumhurun görüşü terkedilerek talâkın zamana bağlanamayacağı görüşü tercih edilmiştir.

Bu görüşün tercih edilmesi dini bir hükmün tağyiri olmayıp, şâriin maksatları çerçevesinde ihtilaf edilen hususlarda kuvvetli olan görüşün tercih edilmesidir.

11. Cumhurun bakış açısı boşama kapsamını genişletmektedir. Zamana bağlanan talâkın geçerliliği ile ilgili dört mezhebin furû literatüründe konu ile ilgili farklı, garip birçok tikel örnekler ele alınmıştır. Bu örneklerde lafızların esas alındığı, kocanın mutlak bir boşama yetkisinin olduğu ve sünnî talâkın şartlarının değerlendirilmeye alınmadığı görülmektedir ki bu yaklaşım tarzı boşama kapsamını çok genişletmiştir.

Boşanma oranlarının arttığı, evliliklerin azaldığı ve aile kurumunun zayıfladığı günümüzde, İslam toplumlarında boşanmayı kolaylaştıran, boşanma kapsamını genişleten içtihatlar değil; aileyi tahkim eden, Kur'ân ve Sünnetin prensiplerinin tatbik edilmesini sağlayan ve boşanmayı düzen altına alan fetva ve içtihatlar ihtiyacı vardır.

SONUÇ

Bu çalışma İslam hukuku açısından talâkın ilerideki bir zamana bağlanıp bağlanamayacağını ele almaktadır. Kur'ân ve Sünnette zamana bağlanan talâkın gerçekleşmesini ifade eden bir nass bulunmamaktadır. Resûlullah (s.a.v.) döneminde boşamaya ait uygulamalar müneccez talâk

¹⁵⁶ Bk. Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 302.

¹⁵⁷ Dusûkî, *Fikhu't-talâk*, 78.

¹⁵⁸ Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhalü'l-fikhiyyu'l-âmm* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2004), 1/262; Komisyon, *Meşrû' Kânûni'l-Ahvâlî's-Şahsiyye*, 142.

olup, zamana izâfe edilen bir örnek nakledilmemiştir. Bu konudaki örneklere daha çok tabiîn dönemindeki fetvalarda denk gelinmektedir. Bu konuda bir nass olmadığından ihtilaf edilmiş olup, cumhura (Dört Mezhep, İbâzîler ve Zeydîlere) göre, talâkın gelecekteki bir zamana bağlanması mümkün ve bu şekildeki boşama geçerlidir. Zâhirî ve Ca'ferîlere göre ise bu şekildeki boşama geçerli değildir, bir sonuç doğurmamaktadır.

Hz Peygamber'in (s.a.v.) ve Kur'ân'ın öğrettiği talâk biçiminden, boşanmaların derhal yani münecciz tarzda olduğu anlaşılmalıdır, boşamanın kadının temizlik döneminde ve iki adil şahit huzurunda yapılması istenmektedir. Zamana bağlanan talâklarda boşamanın kadının temizlik dönemine denk gelip gelmeyeceği belli olmadığı gibi, iki şahidin olması da mümkün olmamaktadır. Bu sebeple Allah'ın koyduğu sınırların aşılması söz konusudur. Bu boşama şeklinin Kur'ân ve Sünnetteki boşanma prosedürünü yerine getirmeyi engellediğinden bid'î talâk kapsamına girdiği söylenebilir.

Muzâf talâkı geçerli sayanlar kıyasa dayanmakta ve talâkı ileri zamana izâfe edilebilen ıskat akitlerine kıyas etmektedirler. Bu konuda bir kıyas yapılacaksa talâkın hayır-teberru nevinden olan ıskat akitlerine değil, nikaha kıyas edilmesi daha uygundur. Nikah ileri bir tarihe izâfe edilemediği gibi, talâkın da ileri bir tarihe izâfe edilememesi gerekmektedir. İleri bir tarihe bağlanılan nikah muvakkat nikah kapsamına girdiğinden batıl olduğu gibi ileri bir tarihe bağlanılan talâk da batıl olmalıdır.

Talâkın ileriye bağlanabilmesi kadının bir taraftan günbegün boşanmayı beklerken, bir taraftan da belli bir süre sonra boşanacağı kimse ile bu süre boyunca ailevi hayata devam etmesini ifade etmektedir ki bu durum kadına eziyet vereceğinden iyi niyete, insan fitratına ve şeriatın maksatlarına muvafık gözükmemektedir.

İslam evlenmeyi teşvik etmesine, aileyi ve nesli korumaya çalışmasına ve buna yönelik tedbir alıp rehberlik etmesine rağmen, hiçbir şart gözetilmeksizin, muzâf talâkın geçerli sayılması, İslam aile kurumuna dolayısı ile İslam toplumuna zarar vermekte ve ciddiyetinden uzak bir şekilde boşamanın kapsamını genişletmektedir. Bu da boşamanın hikmet ve gayesine münâfi bir durumdur.

Zamana bağlı talâkın geçerli olduğu görüşü, şeriatın katî, sabit bir hükmü değildir. Bu konu İslam hukukunun delilleri açısından irdelendiğinde; sünnî talâkın gereklerine imkan tanınması, istihsan ve sedd-i zerîa itibari ile bu çeşit boşamanın sakıncalı sonuçlarının engellenmesi, maslahat, makâsıd açısından aileleri korumanın yolu ve örf açısından günümüzde boşanmaların mahkemeler nezdinde sadece

münecciz olarak yapılabilmesi; talâkın zamana izâfe edilmemesini gerektirmektedir. Boşama ihtiyaç durumunda, münecciz olarak, geçmişe veya geleceğe izâfe edilmeden, boşamanın şartlarına uyularak gerçekleşir. Aileyi hafife alan, oyuncağa çeviren ve bid'î olan boşamalar geçerli sayılmamalıdır.

Günümüzde birçok İslam ülkesinin ahvâl-i şahsiyye kanunlarında ailelerin maslahatı adına cumhurun görüşü terkedilerek talâkın zamana bağlanamayacağı görüşü tercih edilmiştir. Bu görüşü benimseyen ülkelerin önemli bir kısmı boşamanın mahkeme huzurunda olma şartını getirerek talâkın sadece münecciz olacağı hükmünü getirmiştir.

Cumhurun sınırsız boşama anlayışı suiistimallere, haksızlıklara veya tekrar bir araya gelmek için çeşitli hilelere sebebiyet vermektedir. Boşamanın mahkeme huzurunda yapılması ve diğer bazı prosedürün (şahitlik, temizlik döneminde boşama gibi dini şartlar yanında boşanmak için mahkemeye başvurmaya ait bazı şartların) getirilmesi bu problemlere engel olabilecektir. Talâk için belirlenmiş şartlar ve prosedür yerine getirilmeden boşama meydana gelmemelidir. Boşamanın mahkeme huzurunda olma şartı hem günümüzün bir ihtiyacı hem de aileyi koruyacak bir uygulamadır.

Zamana bağlı talâkın geçerli olmadığı görüşü sünnî talâka muvafık olup, aile kurumunu muhafaza eden, makâsıd-i şerîa ile uyumlu ve talâk kapsamını sınırlar altına alan bir görüştür. Gerek ülkemizde gerekse diğer bazı İslam ülkelerinde bu tür talâkın geçerli olduğu görüşünün fetva komisyonlarınca yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk, İbn Hemmâm es-Sanânî. *Musannefu Abdirrezzâk*. Beyrût: el-Mektebül'İslâmî, 1403.
- Acar, H. İbrahim. *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. Erzurum: EKEV yayınları, 2000.
- Acar, H. İbrahim. "Talâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Affâne, Hüsâmeddîn b. Mûsa. "et-Talâku'l-Muallak". *İslamonline.net*. Erişim 14 Eylül 2022. <https://islamonline.net/archive/-/تعلق-الطلاق-على-شروط-الرجوع-عنه>
- Aktan, Hamza. "Kur'ân'a Göre Boşanma Prosedürü". *Dini Araştırmalar* 5/14, (2002), 5-16.
- Alighorbani. "Kânunu Medenî". Erişim 05 Haziran 2023. <http://www.alighorbani.com/wp-content/uploads/2019/10/madani.pdf>
- Âmilî, Muhammed b. Hasen el-Hür. *Tafsîlu vesâilî's-Şîa ilâ tahsîli mesâilî's-Şerîa*. Kum: Müessesetü Âli Beyt, 1414.

- Ansî, Ahmed b. Kasım. *et-Tâcü'l-müzehheb li ahkâmi'l-mezheb*. b.y.: Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1993.
- Apaydın, Yunus. "İbrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 21/263-266. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Aslan, Nasi. "Ahkâm Hadislerinde Psikolojik Etmenler: Regl Dönemindeki Talâk Üzerine Bir İnceleme". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 17/1 (Haziran 2017), 21-38. <https://doi.org/10.30627/cuilah.325993>.
- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2002.
- Bahru'l-Ulûm, es-Seyyid Muhammed. *eş-Şehâdetü ale'z-zevâc ve't-talâk ve'r-rec'a fi's-şer'ati ve'l-kânûn*. Beyrût: Dâru'z-Zehrâ, ts.
- Bardakoğlu, Ali. "Hukuki ve Sosyal Açıdan Boşanma". *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1991.
- Benî Ahmed, Halid Alî Süleyman. *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm ez-Zâhirî li'l-eimmeti'l-erbaa fi fıkhi'l-ahvâli's-şahsiyye ve'l-muâmelât*. Amman: Dâru'l-Hamid, 2006.
- Bevvâbe el-Kânûniyye el-Katariyye. "Kanûnu'l-Üsre". Erişim 06 Şubat 2020. <https://www.almeezan.qa/LawView.aspx?opt&LawID=2558&>
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali. *es-Sünenü'l-Kebîr*. 24 cilt. el-Kâhire: Merkezu Hicr li'l-Buhûs, 2011.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Bugâ. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Buhûtî, Mansûr b. Yunus. *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402.
- Cessâs, Ebu Bekir Ahmed. *Muhtasarü ihtilâfi'l-ulemâ'*. thk. Abdullah Nezîr. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417/1996.
- Cezîrî, Abdurrahman. *el-Fıkhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa*. Kahire: Dâru'l-Fecr li't-Turâs, 2004.
- Cin, Halil. *Eski Hukukumuzda Boşanma*. Ankara: Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976.
- Cumhûriyetü'l-Arabiyyetü's-Sûriye. "Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye". Erişim 25 Aralık 2022. <http://parliament.gov.sy/arabic/index.php?node=201&nid=11333&ref=tree&>
- Cürcânî, Alî b. Muhammed b. Alî eş-Şerîf. *Kitâbu't-Ta'rîfât*. Lübnân: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.
- Dalgın, Nihat. *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*. İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.
- Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

- Dâru'l-İftâ'. "Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye". Erişim 25 Aralık 2022. <https://www.aliftaa.jo/ShowContent.aspx?Id=205>
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı". Erişim 12 Şubat 2023. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Sorularim>
- Doğanay, Ekrem. *İslam'da Talağın Hükümü ve Hikmetleri*. İstanbul: Gonca yayınları, ts.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 2001.
- Dusûkî, Muhammed. *Fikhu't-talâk beyne't-taklîd ve't-tecdîd*. Kahire: Cumhûriyyetu Mısır el-Arabiyye Vizâretü'l-Evkaf, 2005.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kamil Karabelli. Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Mâlik, Kemal b. es-Seyyid Sâlim. *Sahîhu fikhî's-sünne ve edilletuhû ve tavdîhu mezâhibi'l-eimme*. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, 2003.
- Ebû Zehra, Muhammed. *el-Ahvâlü's-şahsiyye*. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957.
- Erbaş, Muammer. "Boşanma Örneğinde Dini Ahkâmın Kur'ân ve Sünnet Işığında Güncellenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 37 (2013), 9-47.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh Ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Eroğlu, Selahaddin. "Talâk Hakkında Kur'ânı Kerimin Genel Tutumu". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (1986), 159-165.
- Fakîh, el-Hucce eş-Şeyh Yusuf. *el-Ahvâlü's-şahsiyye fî fikhî Ehli'l-beyt*. Beyrut: Dâru'l-Advâ', 1989.
- Fetva. Net, "Şarta bağlanan talâk geçerli olur mu?". Erişim 21 Ekim 2022. <https://www.fetva.net/yazili-fetvalar/sarta-baglanan-talâk-bosanma-gecerli-olur-mu.html>
- Gandûr, Ahmed. *el-Ahvâlü's-şahsiyye fî teşrîi'l-İslâmî mea beyâni kanûni'l-ahvâlî's-şahsiyye li'l-kadâi fî mehâkimi'l-Kuveyt*. Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 2006.
- Hâdî İlelhak Yahya b. Hüseyin. *Kitâbu'l-Ahkâm fi'l-halâl ve'l-harâm*. Yemen: Mektebetü Bedr li't-Tıbâeti ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 2013.
- Hallâf, Abdulvahhâb. *Ahkâmu'l-ahvâlî's-şahsiyye fî's-şerâti'l-İslâmiyye*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1990.
- Haraşî, Muhammed b. Abdillâh b. Ali. *Şerhu Muhtasari Halîl*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1317.
- Hillî, Ebu'l-Kasım Necmuddîn Cafer b. Hasen. *Şerâiu'l-İslâm*. Beyrût: Dâru'l-Kârî, 2004.

- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Ali, İbrahim. *Mevsûatü âsâri'l-İmâm Câbir b. Zeyd el-fikhiyye*. Umman: Mektebetü Muskit, 2006.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah Muhammed. *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-ahâdis ve'l-âsâr*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru't-Tâc, 1989.
- İbn Hamdu'l-Hekîl, Müsâid Abdullah. "İn'ikâdu'l-yemîn bi-sîgati't-ta'lik". *Mecelletü'l-Cemiyyeti'l-fikhiyyeti's-Suûdiyye* 42 (2019), 504-587.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *İğâsetü'l-lehfân min mesâyidi's-şeytân*. Kâhire: Dârü't-Takvâ li't-Turâs, 1999.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr. *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî. *el-Mugnî*. 10 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-Kahire, 1968.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî. *el-Kâfi fi'fikhi'l-İmâm Ahmed*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. 5 Cilt. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrût: Dâru'r-Risâletü'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Miftâh, Ebu'l-Hasan Abdullah b. Ebi'l-Kâsım. *Şerhu'l-Ezhâr*. Yemen: Mektebetu Ehli'l-Beyt, 2018.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Beyrût: Dâru'l-Marife, 2000.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm. *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*. thk. Muhammed b. Ahmed Seyyid Ahmed. Mekke: Mektebu'l-Menâre, 1988.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm. *Mecmûu fetâvâ*. 37 Cilt, Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-Tibâeti'l-Mushafi's-Şerîf, 1995.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdolvâhid es-Sivâsî. *Fethu'l-kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İmara, Sayel. "et-Talâk geyru'l-müneccez beyne's-şerîati ve kavânîni'l-ahvâli's-şahsiyye fi Filistîn ve ba'du'l-bilâdi'l-Arabiyye". *Mecelletu Câmiatu'n-Nacâh li'l-Ebhâs* 27/2 (2013), 349-382.
- Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye li-Duvelî'l-Halîci'l-Arabiyye. Erişim 25 Aralık 2022. <https://adlm.moj.gov.sa/attach/951.pdf>
- Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye li-Devleti'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehede. Erişim 25 Aralık 2022. <https://courts.rak.ae/Shared%20Documents/Lawsanddecisions/قانون%20الاحوال%20الشخصية.pdf>

- Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye li'l-Müslümîn. Erişim 25 Aralık 2022.
<http://www.lawsofsudan.net/dmdocuments/ahwal.pdf>
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâiu's-sanâi'*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1986.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri. "Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler". *İslami Araştırmalar* 5/4 (1991), 271-283.
- Komiyon. *Meşrû' Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye el-Muvahhad li-İklîmeyni'l-Misr ve's-Sûrî*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1996.
- Kuleysî, Ali Ahmed. *Ahkâmu'l-üsre fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*. San'a: Mektebetü Cîli'l-Cedîd, 1993.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Dâru'l-Kutubî'l-Mısriyye, Kahire 1964.
- Kuveyt Evkaf Bakanlığı. *el-Mevsûatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1404-1427.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr*. 19 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Memleketü'l-Mağribiyye Vezaretü'l-Adl. "Müdevvenetü'l-Üsre". Erişim 26 Aralık 2022.
https://adala.justice.gov.ma/reference/adala_v2/fr/093b768c-8132-4315-9562-b436dedb707a.pdf
- Menşûrât Kânûniyye, "Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye". Erişim 16 Şubat 2020. <https://manshurat.org/node/12369>
- Mergnânî, Ebu'l-Hasan Burhânuddîn Ali b. Ebû Bekr b. Abdülcelîl el-Fergânî. *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*. Beyrut: Dâru-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mugniyye, Muhammed Cevâd. *el-Fıkhü alâ mezâhibi'l-hamse*. Beyrut: Dâru'l-Cevâd, 2000.
- Mugniyye, Muhammed Cevâd. *Fıkhü'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*. Kum: İntişârâtü Kudsî Muhammedî, ts.
- Müeyyed Billâh, Ahmed b. Huseyn el-Hasenî. *Şerhu't-Tecrîd fi fıkhî'z-Zeydiyye*. San'a: Merkezü't-Turâs ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, 2006.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. Ravzatü't-tâlibîn. 12 cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991.
- Niyazov, Ahmet. "Caferi Fıkında Boşama Mahdudiyetleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 241-264.
- Omanportal. "Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye fi Saltanati Ummân". (Erişim 18 Ocak2023).
<https://omanportal.gov.om/wps/wcm/connect/8b7389b0-9a86-45b8-993d-d5f2533467e6/Personal+Status+Law++Marriage+%28Arabic%29.pdf?MOD=AJPERES>
- Osmanlı Hukuk-ı Aile kararnamesi*. nşr. Orhan Çeker. Konya: Mehîr Vakfı, 2. Basım, 2012.

- Paçacı, İbrahim, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 59-92.
- Paçacı, İbrahim. "Kadının Evlenmesi ve Boşanması-II". *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-I*. Ankara: DİB Yayınları, 2004.
- Riâsetü'l-Cumhûriyye. "Kanûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye". Erişim 01 Ocak 2023. https://yemen-nic.info/db/laws_ye/detail.php?ID=11351
- Sâbık, Seyyid. *Fikhu's-sünne*. Kahire: Dâru'l-Feth, 1999.
- Sâbûnî, Abdurrahmân. *Medâ hürriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk fi's-şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1968.
- Sâbûnî, Abdurrahmân. *Şerhu Kanûni'l-ahvâli's-şahsiyyeti's-Sûriy*. Dımaşk: Câmîatu Dımaşk, 1986.
- Sâlimî, Nureddin. *Şerhu'l-Câmi's-sahîh*. nşr. Suûd b. Hamd. b.y.; y.y., 1993.
- Semâra, Muhammed. *Ahkâm ve âsâru'z-zevciyye şerhun mukâren li-kânûni'l-ahvâli's-şahsiyye*. Amman: Dârü's-Sekâfe, 2002.
- Semînî, Diyâuddîn Abdulazîz. *Kitâbu'n-Nîl ve şifâu'l-alîl*. b.y.: y.y., 2002.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rif, 1993.
- Sübkî, Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi. *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-kübrâ*. 10 cilt, b.y.: Hicr li't-Tibâa, 1413.
- Sübkî, Ebu'l-Hasen Takıyyuddîn Alî b. Abdülkâfi. *ed-Durretü'l-mudıyye fi'r-reddi alâ İbn Teymiyye*. Şam: Matbaatü't-Terakkî, 1347.
- Sübkî, Ebu'l-Hasen Takıyyuddîn Alî b. Abdülkâfi. *en-Nezerü'l-muhakkik fi'l-hilfi bi't-talâki'l-muallak*. Matbaatü't-Terakkî, Şam 1347.
- Süleymanıyevakfi, "Talâk (Erkeğin Boşama Hakkı), Erişim 21 Ekim 2022. <https://www.suleymanıyevakfi.org/kuran-arastirmalari/talâk-erkegin-bosama-hakki.html>
- Şa'bân, Zekiyyüddîn. *ez-Zevâc ve't-talâk fi'l-İslâm*. Kahire: ed-Dâru'l-Kavmiyye li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1964.
- Şa'bân, Zekiyyüddîn. *İslam Hukuk İlminin Esasları(Usûlü'l-Fıkh)*. çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. Beyrût: Dâru'l-Marife, 1990.
- Şâkir, Ahmed Muhammed. *Nizâmü't-talâk fi'l-İslâm*, b.y.: Dâru't-Tibâeti'l-Kavmiyye, 2. Basım, 1389.
- Şeltût, Mahmûd – Sâyis, Muhammed Ali. *Mukârenetü'l-mezâhib fi'l-fıkh*. b.y.; Dâru'l-Maârif, 1986.
- Şeltût, Mahmûd. *el-Fetâvâ*. Kahire: Dâru'l-Meşrûk, 2004.
- Zeynüddîn b. Alî b. Ahmed el-Cübaî el-Âmilî Şehîd-i Sâni. *er-Ravdatü'l-behiyye fi Şerhi'l-Lumati'd-Dımaşkıyye*. Beyrut: Dâru't-Teâruf, ts.
- Şelebî, Muhammed Mustafa. *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*. Beyrut: ed-Dâru'l-Câmiiyye, 1983.
- Şerîf el-Mürtazâ, Alemü'l-Hüdâ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hüseyn. *el-İntisâr*. Kum: Menşûrât eş-Şerîf Rizâ, 1971.

- Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Delilleri ile Büyük Şâfiî Fıkhı Muğni'l-Muhtâc*. çev. Soner Duman. İstanbul: Mirac Yayınları, 2015.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali. *el-Mühezzeb fî fikhî'l-İmâmi's-Şâfiî*. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Tabâtabâî, Seyyid Alî. *Riyâdü'l-Mesâil*. Kum: Müessesetu'n-Neşru'l-İslâmî, 1420/1999.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. 5 Cilt, Mısır: Şeriketu Mektebe ve Matbea Mustafâ el-Bâbî, 1975.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen. *el-Mebsût fî fikhî'l-İmâmiyye*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Useymîn, Muhammed b. Salih. *eş-Şerhu'l-Mumti' alâ Zâdi'l-müstakni'*. Riyâd: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1428.
- Vizâretu'l-Adl. "Ahkâmu'l-Hâsse bi'z-Zavâc ve't-Talâk". Erişim 17 Ocak 2023. <https://aladel.gov.ly/home/?p=1246>
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet yayınları, 1999.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "Kadının Evlenmesi ve Boşanması". *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-I*. Ankara: DİB Yayınları, 2004.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "Kur'ân'da Boşama Mertebeleri". *Kur'ân Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi* Sayı 9 (Temmuz 1998), 25-33.
- Yılmaz, İbrahim. "Türk Medeni Kanunu'na (TMK) Göre Gerçekleşen Boşanmaların İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 14 (2009), 267-290.
- Yılmaz, İbrahim. *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*. Kayseri: Laçın Yayınları, 2007.
- Yılmaz, Selahattin. *Ahvâli Şahsiyye Kanunlarının Boşanma Konusunda Getirdiği Yenilikler (Klasik Fıkıh Düşüncesiyle Mukayeseli)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2022.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed. *el-Medhalü'l-fikhiyyu'l-Âmm*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2004.
- Zeydân, Abdülkerîm. *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fî's-Şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1997.